

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA ITALIJANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

HISTORIJSKI DOGAĐAJI U MANZONIJEVIM ZARUČNICIMA
ZAVRŠNI RAD

Mentor:
prof. dr. Mirza Mejdanija

Studentica:
Nina Savić

Sarajevo, septembar 2024

UNIVERSITY OF SARAJEVO
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF ROMANCE LANGUAGES AND LITERATURES
ITALIAN LANGUAGE AND LITERATURE

HISTORICAL EVENTS IN MANZONI'S *THE BETROTHED*
FINAL THESIS

Mentor:
prof. dr. Mirza Mejdanija

Student:
Nina Savić

Sarajevo, September 2024

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	4
ABSTRACT.....	5
1. UVOD.....	6
2. HISTORIJSKI ROMAN.....	7
3. VJERODOSTOJNOST ROMANA.....	9
4. HISTORIJSKI DOGAĐAJI U ROMANU.....	13
4.1. Oskudica iz perioda 1628-1629.....	13
4.2. Milanska buna iz novembra 1628. godine.....	19
4.3. Rat za sukcesiju Mantove i Monferrata.....	24
4.4. Kuga.....	30
4.4.1. Općenito o kugi.....	30
4.4.2. Širenje kuge.....	32
4.4.3. Sumnja i teorije zavjere.....	34
4.4.4. Procesija 11. juna 1630. godine.....	37
4.4.5. Problemi izazvani kugom.....	37
5. ZAKLJUČAK.....	40
6. LITERATURA.....	41

SAŽETAK

Manzoni prikazuje sliku i stanje Lombardijskog društva pod španskom dominacijom. U radu su analizirani najbitniji historijski događaji XVII stoljeća koje je autor uvrstio u svoje djelo: rat za sukcesiju Mantove i Monferrata, oskudica iz perioda 1628-1629, milanska buna iz novembra 1628. godine i kuga. Tokom analize, svaka historijska epizoda potkrijepljena je odgovarajućim primjerima iz samog romana. S obzirom da su *Zaručnici* prvi historijski roman u Italiji, u prvom dijelu rada govori se o odlikama i nastanku istog, zašto autor bira tu formu, te o njegovoj vjerodostojnosti, spoju istine i neistine. U drugom dijelu fokus je na događajima, njihovoj analizi kroz primjere i načinu na koji utiču na živote likova, naročito Renza i Lucije. U centru zbivanja su ratovi, siromaštvo, kuga, oskudica, sukobi, realnost i mašta. Ističe se kritika društva i vlasti, nesposobnih da djeluju na adekvatan način.

Ključne riječi: *Zaručnici*, Alessandro Manzoni, historijski događaji, rat, kuga, oskudica

ABSTRACT

Manzoni depicts the image and condition of Lombardy society under the Spanish domination. In this thesis are analyzed the most important historical events of XVII century that author had included in his work: War of the Mantuan and Montferrat Succession, famine (1628-1629), Milan revolt in November 1628 and the plague. During the analysis, each historical episode is supported by appropriate examples from the novel itself. Given that the *Betrothed* is the first historical novel in Italy, the first part of the thesis discusses its features and origin, reasons why author chooses this form, then its credibility, the combination of truth and untruth. In the second part, the focus is on the events, their analysis through examples and the way they affect the lives of the characters, especially Renzo and Lucia. The main focus are wars, poverty, plague, scarcity, conflicts, reality and imagination. Criticism of society and the government, incapable of acting adequately, is highlighted.

Key words: *The Betrothed*, Alessandro Manzoni, historical events, war, plague, famine

1. UVOD

Tema ovog magistarskog rada su historijski događaji u Manzoničevim *Zaručnicima*. Radi se o historijskom romanu koji predstavlja jedno od najznačajnijih djela navedenog italijanskog pisca.

Tragajući za širom publikom, Manzoni bira upravo formu romana kao otvoreniju i pristupačniju književnu strukturu koja mu omogućava da obuhvati čitavo društvo. Roman je objavljen 1827. godine, a radnja istog je smještena u Lombardiji između 1628. i 1630. kada je ova oblast bila uzdrmana brojnim događajima o kojima ćemo više u glavnom dijelu rada.

Prije konačne verzije romana pod naslovom *I promessi sposi*, Manzoni je objavio dvije verzije, koje su pretrpjele brojne promjene. Mijenjao je strukturu, jezik, radio i doradio ih. Glavni problem s kojim se susretao tokom pisanja svog remek djela je jezik. Tim pitanjem se bavio dugi niz godina jer je razlika između govornog i pisanog jezika privukla njegovu pažnju još u mladosti. Konačni izbor je bio toskanski, odnosno toskanizovani lombardijski jezik.

U prvom dijelu rada posvetit ćemo pažnju historijskom romanu općenito, njegovom nastanku i zašto Manzoni bira ovu književnu formu. Jedan od razloga kojim ćemo se baviti je upravo period u kojem nastaje djelo – romantizam. U odnosu na evropski romantizam, italijanski predstavlja potpuno različite osobine. Romantizam u Italiji je prikaz sazrijevanja italijanskog društva. Naglasak se stavlja na odnos književnosti i društva. Nastaje potreba za modernom književnošću koja bi trebala odgovoriti potrebama sadašnjosti, a istovremeno obratiti pažnju na historijske trenutke kao što je srednji vijek. Ljudi žele duhovnu obnovu, ujedinjenje naroda, a to upravo čini Manzoni kroz jezik kojim piše. Teži se ka jeziku koji je sposoban da probudi osjećanja ljudi. Dok su u evropskom romantizmu česti rascjepi između umjetnosti i društva, italijanski romantizam teži da izrazi vladajuće društvene tendencije, nacionalne vrijednosti.

U drugom dijelu rada fokusirat ćemo se na historijske događaje koji su ujedno i naša glavna tema: milanska buna iz novembra 1628. godine, oskudica iz perioda 1628-1629, rat za sukcesiju Mantove i Monferrata, te kuga iz 1630. godine.

Cilj ovog magistarskog rada je prikazati način na koji Manzoni spaja istinito sa neistinitim, kako uvodi historijske događaje u strukturu *Zaručnika* gdje se pripovijeda o dvije mlade, zaljubljene osobe čiju sreću onemogućavaju neprijatelji, ali koje na kraju, uspijevaju da se spase svih nedaća i vjenčaju, te kako isti utiču na živote likova u romanu.

2. HISTORIJSKI ROMAN

Početak devetnaestog stoljeća u Evropi, u doba romantizma, naglasak se stavlja na odnos između književnosti i društva, na neophodnosti davanja jednog istinitog izraza savremenom svijetu. Stoga, književnost i pjesništvo poprimaju nove obrise, prilagođavajući se novom društvu. Iz toga, proizilazi potreba za drugačijom, modernom književnošću koja bi trebala odgovoriti zahtjevima sadašnjosti i istovremeno posvetiti pažnju na historijske trenutke koje je zapostavila klasicistička tradicija. Samim tim, potreban je jezik koji bi odgovorio novonastalim težnjama. U tom periodu, zahvaljujući Škotlanđaninu Valteru Skotu (1771-1832) nastaje jedna drugačija književna vrsta – historijski roman.¹

Kako bi se približio široj publici, Manzoni je bila potrebna odgovarajuća književna struktura. Iz tog razloga bira formu romana, a po uzoru na Valtera Skota historijski roman.

Valter Skot je jedan od najpoznatijih škotskih književnika. Pisao je pustolovno-ljubavne poeme smještene u feudalnu sredinu, a potom se posvetio romanima naročito historijskim. Pisao je o škotskoj historiji u romantičarskom duhu, opisivao prizore nemira i sukoba što su obilježili i njegove ostale romane, s temama iz evropske srednjovjekovne historije. Smatra se utemeljiteljem historijskog romana romantizma i imao je ogroman uticaj na druge svjetske književnike, uključujući i Manzoni.²

Ova književna vrsta, nudi jednu cjelokupnu sliku društva prošlosti, ne stavljaajući fokus samo na ratna dešavanja i političke događaje. Tu su prisutni običaji, način života, obični ljudi i likovi, oni izmišljeni ali i stvarni. Kombinovanje istinitog i neistinitog daje piscu slobodu izražavanja. Autor fiktivne i stvarne likove stavlja u jedan period iz prošlosti, te na svoj način, miješajući realno i imaginarno oživljava društvo o kojem piše. Ova slika je drugačija od historiografije, jer je fokus stavljen na doživljaje glavnih likova. Autor bira i količinu historijskih informacija koje iznosi u romanu. Nekada precizno definiše o kojim događajima se radi, u kakvoj situaciji se nalazi društvo, običan narod kao što to čini Manzoni, a nekad koristi samo određene informacije iz stvarnog života.³ Život naroda, u vjekovima bez vjere i razvoja civilizacija, se očitovao u historijskom romanu.

¹ FERONI, Đ. (2005). *Istorija italijanske književnosti*, Tom II, urednik Vesna Kilibarda, CID, Podgorica, 2005. str. 72

² Scott, Walter. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <<https://enciklopedija.hr/clanak/scott-walter>>. Pristupljeno 5.4.2024.

³ ĐURIĆ, Nerma (2013). *Zaručnici kao historijski roman*, završni diplomski rad, Sarajevo, str. 4

U periodu nastanka, za razliku od ostalih književnih vrsta, historijski roman je djelovao kao masovni medij koji je pomogao pretvoriti ideje nacionalne prošlosti u priče s kojima su pojedinci mogli suosjećati. U tome je doprinio izbor perioda o kojem se piše kao i likovi jer oni imaju ogroman uticaj na čitaoce. Za protagoniste se uglavnom biraju pozitivni likovi s kojim se publika može poistovjetiti, kao što čini Manzoni sa Renzom i Lucijom – dva lika iz naroda koji se svakodnevno susreću sa brojnim nedaćama, ali je sudbina ipak na njihovoj strani:

Okrenu se na romor; gleda, ne vjeruje svojim očima, čini joj se da sanja; gleda još pažljivije, pa krikne: – Sveti Bože! – Lucia! našao sam te! Ti si! baš si ti! živa i zdrava! – kliče Renzo stupajući naprijed sav ushićen. – Sveti Bože! – ponavlja Lucija još više uzbuđena: – ti ovdje? Što je to? Zašto? Kuga!⁴

Bitni su također i sporedni likovi, čiji izbor nije nasumičan. Opisani su do sitnih pojedinosti i u neposrednoj su vezi sa protagonistima:

[...] Felice Casatija, čovjeka u zrelim godinama, na daleko čuvena sa svoje kršćanske ljubavi, vrednoće, krotkosti a ujedno i jačine duha; na djelu je dokazao, da potpuno zaslužuje glasi koji je uživao; Otac Felice, uvijek u poslu i neumoran, obilazio je danju, obilazio noću, po hodnicima, po sobama, po onom velikom prostoru, ponekad sa štapom u ruci, ponekad samo sa svojim konopcem; svuda je hrabrio i red zavodio; stišavao je uzbune, raspravljao je prepirke, prijetio je, kažnjavao, korio, tješio, utirao i lio suze.⁵

U odnosu na njih, sporedni likovi zauzimaju ulogu protivnika ili pomagača:

Kad je ona dovršila razlaganje o velikoj koristi, kojoj se nadala od doktorovih savjeta. Lucia reče, da treba tražiti pomoći na sve strane; da je otac Kristofor čovjek, koji umije ne samo savjetovati, nego se i založiti, kad sirotinji treba priteći u pomoć; da bi vrlo dobro bilo kad bi njemu ispričale sve što se dogodilo.⁶

Pored fiktivnih likova, u romanu se ističu i historijski koje je Manzoni uvrstio zajedno sa historijskim događajima kao nit koja održava cjelovitost romana. Bezimeni, monahinja iz Monze, otac Cristoforo, kardinal Federigo Borromeo su samo neki od stvarnih ličnosti unutar romana.

⁴ MANZONI, Alessandro (1951). *Zaručnici*, Zora, Državno izdavačko poduzeće Hrvatske, Zagreb, str. 420

⁵ Ivi, pag. 360

⁶ Ivi, pag. 39

Iako je forma *Zaručnika* inspirisana drugim romanom, Manzoni je uspio da na svoj način obogati književnost ovim remek-djelom. Za Manzoniya historija nije predmet jednostavnog zadovoljstva, već uzvišenih i mudrih misli. On želi da pojedine činjenice pretvori u podučavanje kako bi odgovorile na univerzalne istine. Probudit će već uspavane i zaboravljene boli i užase, pitat će se zašto ljudi toliko pate.⁷

Manzoni se nije morao puno truditi da pronađe mjesto koje bi uklopio u radnju romana. Bira svoj rodni kraj jer je njegova sadašnjost imala dosta sličnosti sa prošlosti. Čak i period u kojem je smještena radnja sasvim odgovara historijskom romanu. Autor želi prikazati život običnog naroda, svakodnevnice, nevolje i nedaće, vratiti u život određene likove. Na taj način doba koristi romanu, a i roman koristi dobu, ispunjavajući praznine koje je prošlost, zbog nedostatka činjenica, morala ostaviti nedorečene.⁸ Izbor Lombardije povezan je sa željom da radnju smjesti u sebi poznat svijet, koji on voli, a koji vole i čitaoci koji su mu bliski. Biranje XVII stoljeća nudi historijsku sliku udaljenu od savremenosti, ali koja nije obavijena srednjovjekovnom atmosferom. Upravo Lombardija u XVII stoljeću, pod španskom dominacijom, kroz razna nasilja i patnje, omogućava da se prikaže na jedan način i situacija u savremenoj Lombardiji u kojoj je Manzoni živio, pod austrijskom vlašću. Autor gotovo kao da poistovjećuje dva potpuno različita svijeta, smjenjujući sadašnjost i prošlost.⁹

Kada govorimo o bitnim, historijskim događajima koje je autor uvrstio u svoj roman, izdvajaju se: Milanska buna iz 1628. godine, oskudica iz 1628. godine, rat za sukcesiju Mantove i Monferrata, te kuga iz 1630. godine.

3. VJERODOSTOJNOST ROMANA

Kao glavni likovi, Renzo i Lucia, ističu se u cjelokupnoj radnji romana. Njihovi životi, susreti, nedaće, razdvajanje i brojni problemi s kojima se susreću su stavljeni u fokus. I to je ono što publika prvo uoči prilikom čitanja. No, ako pažljivo razmotrimo, primijetit ćemo da je pravi cilj romana opisivanje života milanskog društva iz XVII stoljeća. Posmatrajući na ovaj

⁷ MANZONI, Alessandro (2000). *Del romanzo storico e, in genere, de' componimenti misti di storia e d'invenzione*, Centro nazionale studi manzoniani, Milano, str. 248

⁸ Ivi, str. 252

⁹ FERONI, Đ. (2005). *op. cit.*, str. 99

način, možemo shvatiti veličinu Manzonijevog historijskog romana.¹⁰ Čitajući *Zaručnike* imamo osjećaj kao da se radi o dva romana, odnosno jedan roman unutar drugog. Sa jedne strane je svijet naroda i seljaka, a sa druge potpuno drugačiji svijet nasilničkog feudalnog, gradskog i crkvenog plemstva. Na opću pripovjedačku strukturu koja se veže za tradicionalni obrazac romana, uklopljene su moralne i religiozne vrijednosti i umetnute u društvenu i historijsku realnost ispunjenu negativnim elementima.¹¹

Manzoni, kako bi na vjerodostojan način prikazao radnju romana, istraživao je i čitao druga djela koja su mu u tome pomogla. Od svog prijatelja, direktora jedne od biblioteka u Milanu, tražio je dokumente i spise koji svjedoče životu u XVII stoljeću. *Historia patria* i *De peste* koje je napisao Ripamonti, *Raguaglio* od Alessandra Tadina su samo neka od djela koja su poslužila kao inspiracija za historijske događaje i ličnosti unutar *Zaručnika*.¹² Manzoni je dugo analizirao korpus čemu svjedoče i tri verzije romana unutar kojih osim lingvističkih razlika, postoje i razlike u određenim scenama. U drugoj verziji, pod naslovom *Fermo i Lucia*, autor koristi historijske dokumente kako bi vjerodostojno prikazao neki događaj, dok u finalnoj verziji, *Zaručnici*, je to svedenije, više u obliku drame.¹³

U prvim poglavljima romana u kojima se uvode likovi: Lucia, Renzo, Don Rodrigo, Don Abondio i Agnese, preovladavaju opisi raznih mjesta kao što su obale jezera Komo i dijelovi Lombardije. Na osnovu tih i opisa zlodjela i kršenja zakona, djelo se može svrstati među opisne romane. Ali Manzoni postepeno uvodi citate, opisuje ratove, kugu, glad, pojavljuju se kardinal Federigo, monahinja od Monze, Ambrogio Spinola, Don Gonzalo od Cordobe i drugi historijski likovi, sa primjesama istinitog i neistinitog, tada možemo biti sigurni da se radi o historijskom romanu. Međutim, postavlja se pitanje koliko je roman vjerodostojan historiji i da li je sve izmišljeno? U samom uvodu *Zaručnika*, autor navodi da je pronašao rukopis iz XVII vijeka koji govori o *milanskoj priči* i počinje roman prepisujući početne dijelove rukopisa, ali nakon nekoliko stranica prekida prepisivanje i počinje da piše vlastitim jezikom, onako kako je on zamislio radnju.¹⁴

„Zatvorivši tu knjižurinu, da je spremim, bi mi žao, što će tako lijepa pripovijest morati da ostane zauvijek nepoznata. Možda će čitatelj o toj pripovijesti i drugačije suditi, ali

¹⁰ MEJDANIJA, Mirza (2011). *Manzonijevi Zaručnici kao historijski roman = Manzoni's The Betrothed as s Historical Novel*. Pregled 52 (1): 71-82. < <http://www.pregled.unsa.ba/new/images/stories/arhiva/2011/Pregled-1-2011.pdf>>.

¹¹ FERONI, Đ. (2005). *op. cit.*, str. 101

¹² NUNNARI, Tano, (2013). *Le fonti storiche dei Promessi sposi*. Casa del Manzoni, Milano. Str. 8

¹³ MEJDANIJA, Mirza (2011). *op. cit.*, str. 81

¹⁴ FERONI, Đ. (2005). *op. cit.*, str. 99

*se meni, kako kažem, činila lijepom, veoma lijepom. – Zašto se ne bi moglo, pomislih, uzeti niz činjenica iz ovoga rukopisa i odjenuti ih drugim slogom? – Kako tomu nije bilo pametna prigovora, odlučih smjesta. I tako je eto postala ova knjiga, koja je baš toliko iskrena, koliko i važna.*¹⁵

Na ovaj način miješa prošlost i sadašnjost, historijsku objektivnost i pripovjedačku maštu. Koristeći stari rukopis kao izvor sopstvenog izlaganja, autor može da se igra praveći razliku između vlastitog i izmišljenog originalnog gledišta. Manzoni se često oslanja na dokumente koji svjedoče određenom historijskom periodu i otkrivaju njegovu stalnu potrebu za historijskom istinom. On ubacuje razne obrasce, neusklađenosti, zamršenosti koje, obogaćuju priču istinom i realnošću, ali ukazuju i na razliku između izvornog značenja događaja i tumačenja koje autor nudi.¹⁶

Manzoni je pokušao da pomiri historiju i ono što je izmišljeno, te se bavi pitanjem vjerodostojnosti događaja. Pisac sam priznaje da je koristio i istinito i neistinito prilikom pisanja romana. Tragajući za istinom, istraživao je mnogobrojna djela i pisce iz XVII vijeka i prepričavao ih. Manzoni želi da mu publika vjeruje dok čita *Zaručnike*. On spaja roman i historiju, istinite i neistinite činjenice, iako ne prikazuje pravu istinu. Ali, citirajući autore iz datog perioda: Ripamontija i Rivolu, čini se kao da se sve to zaista dogodilo.

*„Francesco Rivola, u životopisu kardinala Federiga Borromea, kad mora govoriti o tom čovjeku, naziva ga »gospodar toliko moćan bogatstvom, koliko blagorodan po krvi«, i to je sve. Giuseppe Ripamonti, koji ga opširnije spominje u petoj knjizi pete dekade svoje Storia Patria, 46 uvijek ga zove: neki, onaj, taj čovjek, ta ličnost.*¹⁷

Brojni su primjeri kada navodi gore navedene autore kao izvore određenih informacija. Citirajući njih dodaje i neistinite detalje o životu historijskih ličnosti spomenutih u romanu. Jedan od primjera tiče se monahinje iz Monze, Gertrude, koju opisuje kao osobu koja nije gostoljubiva¹⁸:

„Zavideći im, ona ih je mrzila: ta mržnja izbijala je ponekad u pakostima, u neuljudnostima, u zagrižljivim dosjetkama; ponekad opet jednakost naklonosti i nada uspavale bi tu mržnju, pa bi mjesto nje nastupila prividna i prolazna povjerljivost [...] Pri pomisli, da će mnoge od njih živjeti u onom svijetu, iz koga je ona isključena

¹⁵ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 7-8

¹⁶ FERONI, Đ. (2005). *op. cit.*, str. 105

¹⁷ Ivi, str. 226-227

¹⁸ MEJDANIJA, Mirza (2011). *op. cit.*, str. 78

zasvagda, osjećala je neki jed protiv onih djevojčica, gotovo neku želju za osvetom; stoga ih je držala u stezi, kinjila ih, činila da unaprijed skupo plaćaju naslade koje će jednom uživati. ¹⁹

Drugi primjer tiče se kardinala Federiga koji, za razliku od romana, u stvarnosti nije pomagao zaručnicima²⁰:

„– Je li ovo? – upita kardinal župnika, i kad mu ovaj znakom odgovori da jest, on ode k Luciji, koja stajaše uz majku, obadvije nepomične i zanimile od čuđenja i od straha. Ali glas, izgled, vladanje, a naročito riječi Federigove ubrzo ih ohrabriše. On joj reče: – Sirotice moja, Božja je volja bila, da budeš na veliku iskušenju; ali ti je Bog opet pokazao, da nije od tebe okrenuo lica svojega, da te nije zaboravio. Bog te izbavio i tobom se poslužio za jedno veliko djelo, da ukaže veliko milosrđe jednome čovjeku, a tim da utješi u isti mah i mnoge druge [...]” ²¹

Što se tiče pitanja vjerodostojnosti romana, Manzoni u jednom pismu iznosi svoje viđenje o odnosu između poezije i historije, te smatra da je posao historičara da izostavi manje bitne činjenice i prikaže samo ono najbitnije ili djelić nekog događaja.²² Autor bira historijske činjenice koje u svom romanu obogaćuje drugim podacima i detaljima, koji su isključivo plod njegove mašte. Ne radi se, dakle, samo o prepričavanju historijskih informacija, nego o njihovom ukrašavanju, pričanju jedne nove i bogatije historije. Manzoni želi da shvati kulturu i život jednog naroda, potom iste na svoj način da predstavi publici. Upravo zbog miješanja svega istinitog i neistinitog, realnosti i mašte, čitaoci nisu sigurni da li je nešto izmišljeno ili ne. Autorova zvijezda vodilja je bila Skotova definicija da *roman i nije historijski, ako ne opisuje istinite običaje i likove pod lažnim imenima, uz pomoć njihovog doživljaja.*²³ Neupitno je da se radi o historijskom romanu u kojem dominira sinteza istine i neistine.

¹⁹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 111-128

²⁰ MEJDANIJA, Mirza (2011). *op. cit.*, str. 78

²¹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 282

²² MANZONI, Alessandro (2000). *op. cit.*, str. 29

²³ Ivi, str. 122

4. HISTORIJSKI DOGAĐAJI U ROMANU

U ovom dijelu rada analizirat ćemo na koji način Manzoni prikazuje najznačajnije historijske događaje iz XVII vijeka, kako isti utiču na radnju i život ne samo Renza i Lucije, nego i sporednih likova romana. Milanska buna iz novembra 1628. godine, oskudica iz perioda 1628-1629, rat za sukcesiju Mantove i Monferrata i kuga iz 1630. godine su historijski događaji koji su obilježili radnju romana i kojima ćemo posvetiti pažnju u nastavku. Navedeni događaji su se dogodili u periodu od dvije godine: od 7. novembra 1628. do novembra 1630. godine.

Kako bi opisao najznačajnije događaje u romanu, Manzoni kao glavne izvore informacija koristi najbitnija djela koja su napisali italijanski historičar Giuseppe Ripamonti i doktor Alessandro Tadino. U njihovim djelima se nalaze brojne pojedinosti i opisi kuge, rata i oskudice koji su obilježili XVII vijek. Autor ne krije njihova imena i mnogo puta ih spominje u samom romanu/ ili navodi kao izvore svojih saznanja.

4.1. Oskudica iz perioda 1628-1629

Oskudica je jedan od prvih historijskih događaja spomenutih već u drugom poglavlju romana: „*I mada je ona godina bila oskudnija od prijašnjih, te se i glad počela osjećati, ipak naš Renzo, otkako se zagledao u Luciju, bijaše postao vrlo štedljiv domaćin, i bio je dovoljno priskrbio, da se ne mora boriti s oskudicom.*“²⁴ Ima važnu ulogu jer određuje razvoj priče, posebno u pogledu Renza.

„[...] a njive, tek preorane, isticahu se mrko i otržito među žučkastim strništima [...] ali gdje se god u njoj pojavio čovjek, rastužili bi se i pogled i misao. Usput su nailazili podrapani i izgledniji prosjaci, iznemogli od rada, ili nevoljom nagnani da pružaju ruku. [...] Još je žalosnije bilo pogledati težake razasute po njivama. Neki su stupali sijući rijetko, štedljivo, preko volje, kao čovjek koji stavlja na kocku posljednje što ima; drugi jedva jedvice nogom pritiskuje lopatu i zlovoljno prevrće grudu. Mršava seljančica, vodeći na ispašu kravu, kojoj se sva rebra vide, gleda u travu, pa se brzo saginje, da od krave ugrabi, za hranu svojim, neku travčicu, o kojoj ih je glad naučila, da se njome mogu hraniti i ljudi.“²⁵

Navedenim opisom iz VI poglavlja, Manzoni je najavio događaj koji će eskalirati u XI, XII i XIII poglavlju i koji će biti uzrok pobune i brojnih problema. Ovaj događaj je veoma

²⁴ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 23

²⁵ Ivi, str. 43

pažljivo i detaljno dokumentovan u romanu. Slaba žetva, nestašica žita i brašna prouzrokovali su ogromnu glad i nezadovoljstvo svih stanovnika Milana i okolice, a teška sudbina je najviše pogodila seljake i dodatno zagorčala njihove živote. Opis ljudi na njivama prikazuje njihovu nemoć i frustraciju, čak ni prosjaci nemaju nikakvu nadu da će im biti udijeljena bilo kakva milostinja, no ipak su zahvalni na prije dobijenu pomoć. Slika mršave seljančice koja krade travu od krave je također prisutna u djelu Federiga Borromea *De pestilentia*, gdje se navode osobe koje su jele travu po livadama.²⁶

„Nebo je bilo vedro; kako je sunce polagano izlazilo iza brijega, vidjela se njegova svjetlost, kako silazi s vrhova suprotnih gora i širi se brzo niza strane, pa zatim i po dolini. Jesenji povjetarac otkidao je suho lišće sa dudova i spuštao ga nedaleko od stabla. Desno i lijevo, po vinogradima, na lozama što su još uspravne stajale, sjajilo se rumenkasto lišće u raznim prelivima; a njive, tek preorane, isticahu se mrko i otržito među žućkastim strništima, po kojima se blistala rosa. Ta slika ispunjala je srce radošću;“²⁷

Ovaj citat prethodio je gore nevedenom opisu, a dio koji se najviše ističe i odudara od nastavka je: *„Ta slika ispunjala je srce radošću;“*²⁸ Teatralna evokacija ove rečenice služi kako bi se čitalac pripremio na razočarenje kada otkrije pravu prirodu te *slike koja ispunjava srce radošću*.

Situacija je već nekoliko godina teška: slaba žetva, gladan narod, male zalihe hrane. 1628. godina je do tada najgora jer je žetva dočeka bez ikakvih zaliha. Tome svemu je doprinijelo kako nepogodno vrijeme tako i sam narod: ratovi, pustoš i troškovi. Siromaštvo je uticalo kako na stanovništvo Milana, tako i okolnih predjela. Brojna područja su ostajala neobrađena i napuštena zbog ratovanja. Veliki broj seljaka je napustio svoja rodna mjesta i došao u Milano u potrazi za hranom, očekujući da će ih zateći bolja situacija, ali bezuspješno. No, dok jedni pokušavaju da prežive i pronađu bar malo hrane, drugi, oni imućni uživaju u izobilju i rasipanju. Za njih nije postojala oskudica i nisu smatrali da trebaju svoje bogatstvo podijeliti sa drugima ili dati nekome milostinju. Tako čini don Rodrigo tokom gozbe sa svojim gostima:

*„– Kažem, izjavljujem i presuđujem, da je ovo pravi pravcati Olivares među vinima;
[...] iskazujem i objavljujem, da gozba presvijetloga gospodara don Rodriga*

²⁶ DI BENEDETTO, Vincenzo (2018). *Guida ai Promessi sposi*, Mondadori libri S.p.A., Milano, str. 204-205

²⁷ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 43

²⁸ Ibid.

*nadmašuje i Heliogabalove večere; i da je oskudica protjerana i prognana za svagda iz ovih dvora, gdje boravi i caruje obilje. [...] Govorahu svi ujedno. – Nema oskudice, – više jedan; – krivi su zakupnici. . . [...]*²⁹

A sa druge strane, siromasi se bore da prežive:

*„Majka, brat i žena Tonijeva sjede za stolom: troje ili četvero djece stoje oko oca i pilje u lonac, iščekujući kad će se istresti sadržina. Ali ne bijaše onoga veselja, s kojim se obično gleda ručak, zaslužen radom. Količina pure bijaše srazmjerna ljetini, a ne broju i gladi ukućana; svatko od njih, pogledajući poprijeko s gnjevnom ljubavi ono zajedničko jelo, kanda je mislio na onaj dio gladi, koji će ostati i nakon jela. [...] Tonio istrese puru na bukovu dasku, koja stajaše uspravna; pura se učini kao malen mjesec u veliku oblaku.“*³⁰

Uprkos siromaštvu, seljaci su se međusobno pomagali koliko su mogli i imali. Često su dijelili posljednje zalogaje hrane ili ono malo novca što im je preostalo, nisu bili škrti jedni prema drugima, iako je situacija bila preteška. Pomaganje drugima i činjenje dobrih djela im je davalo vjeru u budućnost, u bolje sutra:

*„Izlazeći iz krčme spazi do samih vrata, više pružene nego sjedeći, dvije žene; umalo se ne spotače preko njih: jedna je postarija, druga je mlađa, s djetetom u naručaju, [...] Sve troje pruži ruku, kad Renzo čvrstim korakom i oporavljen iziđe iz krčme: ne govore ništa; a što bi riječi mogle kazati više? – Ovo je mig Providnosti! – pomisli Renzo, izvadi iz džepa ono malo posljednjih solada i spusti ih u najbližu ruku, pa onda nastavi put.“*³¹

Bez obzira na sve poteškoće, Manzoni nije pokušavao sakriti stvarnost. Glad i kuga, ali i drugi historijski događaji, ne čine samo pozadinu radnje, nego im autor posvećuje posebna poglavlja kako bi opisao realno stanje. Ti događaji nisu samo spomenuti, nego pobliže opisani. Zlo koje postoji u svijetu nije sakriveno, nego u određenim dijelovima i naglašeno. Sve ovo dovodi do Manzonijevog pesimizma, koji se nalazi i u *Zaručnicima*. Mnogi italijanski pisci, uključujući Itala Calvina, G. Ficara i G. Carettija su analizirali Manzonijev pesimizam koji je prema njihovom mišljenju, prisutan od samog početka romana. Calvino smatra da su *Zaručnici* roman o gladi, siromaštvu i prirodi koju je Bog napustio, dok Giorgio Ficara navodi da:

²⁹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 63-64

³⁰ Ivi., str. 71

³¹ Ivi., str. 205

„Manzoni prikazuje realnost zla, bez ideološke korekcije stvarnih podataka koja mu se često pripisivala.“³²

Religija i Bog su imali izuzetan značaj u Manzonijevom životu. Predstavljali su mirnu luku, način da se pronađe ravnoteža. Za Manzoniya, Božje milosrđe nije vjernička iluzija, nego stvarna činjenica. Stoga, u mnogim djelima se može pronaći povezanost sa religijom, pa tako i u *Zaručnicima*. No, zbog suočenosti s neutješnim očajem i nemilosrdnošću događaja koji vode od patnje ka smrti, koja je prisutna u romanu, teže je pronaći poveznicu Božjeg zakona i milosti. Vincenzo di Benedetto u svojoj knjizi *Guida ai Promessi sposi* smatra da je Manzoni, poput Dantea, imao na raspolaganju koncept *pripreme* u smislu da se kroz zlo priprema za buduće dobro, međutim u opisima gladi i kuge, ovaj koncept ne nalazi učinkovitu realizaciju. No, ipak roman ima sretan kraj. Katolik Manzoni ne negira Boga i istovremeno bilježi svo zlo koje se dešava, ne strahujući pred njim. Ne daje objašnjenje koje je religijski povezano, niti negira dešavanja. U ovoj naizgled bezizlaznoj situaciji, Manzoni ne dopušta da ga savlada osjećaj nemoći ili frustracije, nego kao pisac poduzima inicijativu. Na osnovu svega navedenog, autor kao pripovjedač neprestano prikazuje suosjećanje prema čovjekovoj patnji. Ono se uočava prema Renzu u XVIII poglavlju u dijelu: „*Kakva noć za izmučenoga Renza!*“³³ Isti stav prisutan je, ne samo kada su protagonisti u pitanju, nego i u situacijama koje se tiču cijelog društva, a to su upravo događaji poput oskudice i kuge. Suočen pred njima, autor preuzima inicijativu. Njegov primarni cilj je izazvati suosjećanje ispred ljudske patnje. On sam, kao pripovjedač, nudi svoje suosjećanje prema istoj. Kroz cijeli roman naglašava osjećaj jedinstva, kao vrijednost koju treba spasiti i braniti, iako piše o raznim slojevima društva među kojima se javljaju sukobi i nesuglasice, dominira osjećaj zajedničke patnje naročito u nižim staležima.³⁴

Manzoni jasno ističe glavne razloge gladi i siromaštva: rat, slaba žetva i suša. Zlo koje postoji je prikazano kao stvarnost koja se ne može izbrisati i autor to ni ne pokušava. Gladni su predstavljeni kao neko opterećen patnjom i vrijedan sažaljena. Situacija iz dana u dan je bila sve lošija, počinjala je da utiče i na radnike, zanatlije, trgovce, skoro sve slojeve društva. Ljudi su bili zabrinuti za svoju budućnost i ono što ih čeka. Takvi prizori zatiču Renza dok je išao u Bergamo kod rođaka:

³² DI BENEDETTO, Vincenzo (2018). *op. cit.*, str. 211 (naš prijevod)

³³ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 203

³⁴ DI BENEDETTO, Vincenzo (2018). *op. cit.*, str. 205

„Pored vlastite nevolje, Renza su neprestano još više rastuživali vrlo žalosni prizori, po kojima je opazio, da će u zemlji, u koju stupa, naići na istu oskudicu, kakvu je ostavio u svom zavičaju. Usput, a još više kroza sela i naselja, nailazi svaki čas na sirotane, koji ne bijahu obični prosjaci, i kojima se bijeda opažala više na licu nego li na odjeći: seljaci, gorštaci, zanatlije, čitave porodice; svuda bogorađenje, svuda tugovanje, svuda jauk. Takvi prizori, osim sažaljenja i tuge pobuđivali su u njemu i brigu, što će s njim biti.“³⁵

Možemo zaključiti da ni u Bergamu nije bilo bajno, no bolje i mirnije nego u Milanu jer su oni bili spremniji i kupili su veliku količinu žita kako bi prehranili stanovništvo. Nestašica pšenice, vremenom, pogodila je i više slojeve društva. To vidimo i kada Lucia i njena majka Agnese dolaze kod Gertrude u samostan, a ona saopštava gvardijanu da zbog slabe ljetine nisu mislili tražiti nekoga za stanovanje, ali da će razgovarati sa nastojnicom i pronaći rješenje. Brojni plemići i gospodari su spali na tjeskobu, plemići nisu više imali poslugu, a neki čak i spali na milostinju.

Zbog same nestašice, dolazi do ogromnih poskupljenja brašna i hljeba. No, narod je vjerovao drugačije. Smatrali su da skupoći nije uzrok oskudica, te da žita ima dosta. Počeli su da okrivljuju pekare, odnosno [...] svi oni koji imaju žita malo ili mnogo okrivljuju se za oskudicu i skupoću, na njih se diže opća vika, prokletstvo dobro i loše odjevene svjetine.³⁶ Vjerovali su da se žito krišom nosi u Milano, a kao glavne krivce navodili su pekare i zakupnike. O tome se raspravljalo i na gozbi kod don Rodriga, što možemo vidjeti u sljedećem primjeru:

„Govorahu svi ujedno.
– Nema oskudice, – viče jedan; – krivi su zakupnici. . .
– I pekari, – dovikuje drugi; – kriju žito. Treba ih povješati!
– Tako je; sve povješati, bez milosrđa.
– Parnice treba povesti, – viče predsjednik.“³⁷

Čak su i trgovci smatrali pekare odgovornim za nestašicu: *Pekari su lopovi, kaže se. To znam i ja; ali treba ih povješati putem pravde. Ima sakrivena žita. To svi znamo. Ali oni koji zapovijedaju treba da imaju dobre uhode, pa da pronađu žito, a svi ti žitari treba da se zakoprcaju u zraku, zajedno s pekarima.*³⁸

³⁵ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 205

³⁶ Ivi., str. 146

³⁷ Ivi., str. 63

³⁸ Ivi., str. 198

Ali, njihove optužbe su bile neosnovane i temeljile su se na predrasudama, u koje je vjerovao narod i plemstvo. Zahtijevali su od vlasti da urade nešto po tom pitanju, što oni i učiniše. Podizali su i određivali cijene, propisivali kazne koje je malo ko poštovao. Bez obzira na sve napore, vlast nije pronašla odgovarajuće rješenje, već je napravila ogromnu grešku spustivši skroz cijenu hljeba zbog čega su opet pekari ispaštali. Morali su raditi bez odmora po cijeli dan i noć kako bi osigurali dovoljne količine hljeba jer je narod uzimao isti i više nego potrebno zbog cijene. Antonio Ferrer koji je tada bio na vlasti u Milanu, 15. novembra je objavio proglas kojim se [...] *svakome, tko bi imao žita ili brašna u kući, zabranjuje svako suvišno kupovanje, u tako isto i kupovanje kruha preko dnevne potrebe; tko protivno uradi, »kaznit će se globom i tjelesno, prema nahođenju Njegove Preuzvišenosti«* [...] ³⁹; Zbog niske cijene u Milano su dolazile čitave povorke seljaka kako bi kupili hljeb. Vlast opet donese proglas kojim se zabranjuje [...] *da nitko ne smije iz grada iznijeti kruha više od dvadeset solada; prestupnici da se kazne oduzimanjem samoga hljeba i globom od dvadeset i pet škuda, a »ako nemaju da plate, da se dva puta javno potrznu na konopcu a i straže da se kazne«* kao obično, *»po nahođenju Njegove Preuzvišenosti«*.⁴⁰; Situacija se mijenjala iz dana u dan, a zaliha je vremenom nestalo; posljedice su bile ogromne.

„Na svakom koraku, zatvorene trgovine; radionice većinom puste; po ulicama grozni prizori, beskrajna vreva najveće bijede, vječito boravište svakojakih muka. Dotadašnji prosjaci ostali u manjini, pomiješali se i izgubili se u novoj prosjačkoj gomili, moraju se često otimati o nečiju milostinju s onima, od kojih su je prije prosili i dobivali. Kalfe i šegrti pootpuštani iz radnja, jer im gazde zbog slabe ili nikakve dnevne zarade životare od ušteta i od glavnice; [...]“⁴¹

Bilo je potrebno mnogo razgovora i dogovora, nesuglasica i grešaka kako bi vlast odlučila šta je najbolje za cjelokupno društvo. Te odlučiše da opet podignu cijenu hljeba, što je bila kap koja je prelila čašu i izazvala bijes kod naroda: [...] *naposljetku, nemajući kud, odluče, da se povisi cijena kruhu. Pekari dahnuše dušom, ali narod podivlja.*⁴² To podstiče Milansku bunu 11. novembra o kojoj ćemo govoriti više u nastavku rada.

Bez obzira na sve napore siromaštvo je i dalje bilo prisutno, uzrok istog nije pronađen, a potrebe su bile sve veće jer su u Milano svakog dana pristizali seljaci sa svojim porodicama

³⁹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 320

⁴⁰ Ivi., str. 462

⁴¹ Ivi., str. 322

⁴² Ivi., str. 147

iz okoline i šire: *Ali najtužniji a ujedno i najžalosniji prizor bijahu seljaci, usamljeni, po dvoje, po čitave obitelji, muževi, žene s dječicom u naručju, ili na leđima, s odraslijom djecom koju vode za ruku, sa starcima sa sobom.*⁴³ Podstaknut ovom nevoljom, kardinal Federigo Borromeo je spremio pomoć, a najpogođeniji i oni kojima je trebala pomoć su smješteni u lazaret, prostor odvojen od grada. Borromeo je hranio gladne, davao odjeću i novac onima koji su tražili sklonište u nekoj obližnoj kući. Potajno je pomagao mnoge porodice. Kako bi mogao pomoći što većem broju ljudi, kardinal je štedio i smanjio nepotrebne troškove, trudio se da prikupi što više novca i olakša koliko je moguće. Ali ovo milosrđe, ipak je bilo malo u odnosu na potrebe. Ljudi su umirali posvuda, padali su od gladi. Na ulicama su se danju čuli molećivi glasovi, a noću jauci. Svaki dan su pristizali ljudi iz obližnjih mjesta, a drugi su napuštali grad u očajničkom pokušaju da pronađu pomoć negdje drugo. Svako je nastavljao svojim putem, ako ne zbog nade da će pronaći bolju sreću, onda zbog želje da više nikad ne vidi mjesto gdje je bio očajan. Padali su bez snage da nastave dalje.

4.2. Milanska buna iz novembra 1628. godine

Milanska narodna buna koja je izbila 11. i 12. novembra opisana je u XI, XII i XIII poglavlju. Zahvaljujući Ripamontiju i njegovom djelu *De peste*, Manzoni detaljno opisuje ovaj historijski događaj. Autor nam na samom početku XII poglavlja nudi opis situacije Milana i ono što je prethodilo pobuni, a to je oskudica iz perioda 1628-1629. U XI poglavlju nas uvodi u radnju opisima ulica prekrivenih brašnom i hljebom, slikama ljudi što u velikim količinama kupe hljeb sa ulica i iz pekara i nose kući. Renzo ne učestvuje u ovim dešavanjima, ali nam nudi preciznu sliku i svoj stav prema istima. Na putu za kapucinski samostan koji se nalazio u Milanu, postaje svjestan da se nešto dešava: *ne znajući što da misli, spazi po zemlji neke bijele i mekane pruge, [...] pipne: brašno! – Veliko izobilje u Milanu, – reče on u sebi – kad ovako rasipaju blago božje. A nama pričaju da je svuda glad. Eto kako rade, da umire jadne seljake.*⁴⁴ To je bio samo početak. Nastavivši dalje vidio je posvuda po zemlji hljeb kojeg je i sam uzeo jer je bio gladan. Nije mogao vjerovati svojim očima šta se dešava, ali ubrzo je shvatio da je došao u pobunjeni grad. Ni njegovo mišljenje se nije puno razlikovalo od njegovih sugrađana: *[...] to je i on živio u onom općem mišljenju, ili u onoj općoj strasti, koji vjerovahu, da oskudica u kruhu dolazi od zakupnika i od pekara; stoga je nalazio, da je pravedan svaki način da se*

⁴³ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 323

⁴⁴ Ivi., str. 141

otme iz njihovih ruku hrana, koju oni, po tom općem mišljenju, uskraćuju čitavom jednom gladnom narodu.⁴⁵

U Milanu ulice su bile pune, narod ljut, skupljao se u gomile. Krenuli su prema pekarama kako bi ih opljačkali. Manzoni detaljno opisuje pljačku na *Pekarnicu kod Štake* koja se nalazila u ulici Corsia de' Servi. Gurajući jedni druge pokušavali su na silu da uđu u pekaru. Počeli su bacati kamenje i gurati poluge kako bi otvorili vrata i prozore. Došao je i gradski kapetan s četom helebardijera da riješi problem, ali uzalud.

– Nitkovi! Lupeži! To je kruh što dajete sirotinji! Jao! Oh! Udri! Udri! – Vrište odozdo. Mnogo ih je nagrđeno; dva su dječaka poginula. [...] vrata su provaljena, gvožđa su iščupana; bujica prodire kroz sve otvore. [...] Nagruše na sanduke, kruh je sav razgrabljen. Neki od njih jurnuše na blagajnu, obiju bravu, zgrabe zdjelice, pregrštima zahvaćaju novce, trpaju ih u džepove, odlaze puni novaca, da se opet vrate po hljeb, ako ga još ostane. Svjetina poplavi skladište. Otimlju se oko vreća, vuku ih, izvrću: [...] dolaze, odlaze: ljudi, žene, djeca, tiskaju se, guraju se, vrište, bijeli oblak svuda se spušta, svuda se diže sve zastire i zamagljuje. Izvana dvije suprotne povorke koje se prekidaju i prepleću uzajamno, jedna izlazi s pljačkom, druga ulazi da pljačka.⁴⁶

Ista sudbina je zadesila i ostale pekare u gradu, ali najgora situacija je bila u pekari *kod Štake*. Renzo se našao u centru zbivanja, no samo je posmatrao cjelokupna dešavanja. Ova pobuna je vrlo usko povezana sa lošom žetvom, nedostatkom hrane i okudicom koje smo analizirali u dijelu iznad. Glavni razlog izbijanja pobune i kap koja je prelila čašu je ponovno poskupljenje hljeba: *Odbor se sastane [...] naposljetku, nemajući kud, odluče, da se povisi cijena kruhu. Pekari dahnuše dušom, ali narod podivlja.*⁴⁷ Kada su oskudica i pobuna u pitanju, Manzoni piše dosta o ekonomskoj situaciji XVII stoljeća. Nametnuti ekonomski zakoni, sloboda trgovine, promjene cijena izazivaju jaz u društvu. Vremenom, autor je bio uvjereniji da je sve manji jaz između ekonomije kojom upravlja politika i religije. Generalno, Manzoni se zanimao za ekonomiju o čemu svjedoči dokument pod naslovom *Dell'economia politica* u kojem piše o luksuzu, prosperitetu, ali na način da istu povezuje sa religijom između kojih bi trebao postojati sklad.⁴⁸

⁴⁵ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 143

⁴⁶ Ivi., str. 150

⁴⁷ Ivi., str. 147

⁴⁸ DI BENEDETTO, Vincenzo (2018). *op. cit.*, str. 261

Za glavnog krivca, rulja koja je započela pobunu na pekare, smatrala je nastojnika za nabavke koji je bio predsjednik Vijeća Desetorice i odbora za nabavke. Zbog toga odlučiše da ga napadnu: *Sve jača vika dopire kao grmljavina i odjekuje po praznom dvorištu; iz svakoga kuta u kući odbija se onaj tutanj; a iz one prostrane i zaglušne huke čuju se jaki i učestani udarci kamenica u vrata. »Dajte nam nastojnika! Krvoloka! Izjelicu! Hoćemo ga živa ili mrtva!*«⁴⁹ Autor ovo iznosi kroz oči Renza koji posmatra situaciju u kojoj se našao: – *Ovo baš ne valja – reče Renzo u sebi: – ako sve pekarnice ovako razore, gdje će onda mijesiti kruh? Zar u studencima?*⁵⁰ Kada bolje sagleda istu, njegov stav da se ova pobuna trebala desiti i da su krivi pekari, se mijenja. Ali to nije smio nikome reći. Osuđuje napad na nastojnika, te i on biva napadnut. Srećom, situacija se smiruje dolaskom Antonia Ferrera, kojeg je narod iznimno volio, iako je on glavni krivac za stanje u gradu. Renzo pred grupom ljudi iznosi svoje mišljenje zahtijevajući pravdu, ni ne sluteći da će ga to koštati slobode i bijega iz Milana.

Navedeni napad na kuću nastojnika, kojeg je Manzoni uvrstio u svoj roman, odnosi se na historijski događaj koji se odvio uoči oskudice u Milanu 1628. godine. Protagonista je Ludovico Melzi d'Eril, koji je obnašao tu funkciju u XVII vijeku o čemu svjedoče dokumenti i hronike iz tog perioda. Iako ga autor ne imenuje izravno, o podudarnosti historijske i književne osobe svjedoči ploča koja se nalazi na mjestu gdje je nekada bila Ludovicova kuća.⁵¹

Protagonist XIII poglavlja je izrevoltirana rulja, koju su činili nasilnici, bijesni građani, ali i oni neodlučni koji nisu znali čiju stranu zauzeti, nego su vođeni gomilom u kojoj su se našli. Usred te gomile, Renzo počinje djelovati aktivno ističući se sve više. Kao autonoman lik poglavlja izdvaja se kancelar Ferrer – dvosmislen, autoritativan, arogantan, nesposoban vladar i kontradiktoran predstavnik moćnika i političara. Ferrer je svjedok licemjerja svojstvenog političarima, koji u nevoljama traže i nalaze spas u lažima i obmanama.

U XIV poglavlju autor u fokus radnje stavlja Renza, s obzirom da se situacija u drugom dijelu dana nešto smirila s navodnim hapšenjem nastojnika. On upoznaje prerušenog vodiča koji ga odvodi u jednu krčmu pod nazivom *Osteria della luna piena* kako bi jeo i prenoćio. Opisom tog mjesta autor izražava negativan sud prema istom. Krčma je za njega mjesto prevare i nasilja. Uz buku, glasove, mrak, gomilanje čaša, karata i kockica, novčića razbacanih po stolu, *Osteria della luna* poprima gotovo *pakleni* izgled. Kao da iz te tame i polumraka, uz

⁴⁹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 154

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ JACOMUZZI, A. et al. (2013), *I Promessi sposi, nuova edizione integrale*, Società Editrice Internazionale, Torino, str. 260

alkohol, izranja mračni dio čovjeka, onaj koji rađa nepovjerenje, prevaru i zločin. Renzo je započeo svoj put kroz realni svijet i društvo, počinje razmišljati i prosuđivati, ali ga njegovo neiskustvo navodi na izgovaranje riječi zbog kojih ga narod, a kasnije i vlast, osuđuju. Ovo poglavlje prikazuje njegovu degradaciju koja je neizbježna za njegov intelektualni i moralni rast. Kroz razgovore protagoniste, Manzoni izražava popularna uvjerenja kao što je nedostatak povjerenja u vlast i pritisak koji narod osjeća. Razgovarajući u krčmi, Renzo obnavlja polemiku protiv kulture, koju moćni i učeni koriste ne u službi istine i pravde, već kao instrument prevare protiv poniznih. Ovim se referira na razgovor sa Don Abbondiom u drugom poglavlju, kada nije htio da ga vjenča sa Luciom i koristi latinske izraze kako bi ga zbunio. Osuđuje upotrebu latinskog jezika jer nije razumljiv svima:

*I još jedno lukavstvo oni upotrebljavaju: kad hoće da zbune i upletu prosta čovjeka, koji nije učio škole, ali koji ima malo ovdje. . . ja znam što kažem. . .
[...] Valja iskorjenjivati te običaje! Danas je Bogu hvala, rađeno sve prosto, narodski, bez papira, pera i crnila; a sutra, ako narod bude znao, uradit će se još bolje: ali ni glava nikoga da ne zaboli, sve putem pravde.⁵²*

Što se tiče krčmara, njegov razgovor je *životna filozofija* koja odražava mentalitet malog poduzetnika. Njegovi temeljni ciljevi su interes i zaštita vlastite sigurnosti u svijetu gdje vlada opća nepravda i nepromjenjivi zakon protiv kojih se beskorisno boriti. Ova uvjerenja izazivaju sebičnost, nepovjerenje, dvosmislenost, dvoličnost i skepticizam koji karakteriziraju krčmarevo ponašanje. Ali on ima djelomično zajedničko gledište kao autor, koje se ogleda u njegovom tračku inteligencije, realizma i solidarnosti prema Renzu.⁵³ Bijegom od policije i Milana, počinje jednim dijelom novi život za Renza i njegovo sazrijevanje. U teškoćama i patnjama bijega, počinje preispitivati vlastita iskustva i pogreške, te je sposoban razviti nove strategije, najprije preživljavanja, a potom one životne.

Nemiri u Milanu su se nastavili i 12. novembra. Cjelokupnu situaciju i dešavanja Renzo je saznao tokom kratke pauze u krčmi u Gorgonzoli. Narod se ponovo skupljao na određenim mjestima kako bi završili započeto. Uspjeli su opljačkati jednu pekaru, jer je vlast poduzela određene korake kako bi držala situaciju pod kontrolom. Vojska je bila na ulicama i održavala mir; hapsili su one koje su smatrali odgovornim za početak nereda. Cijena hljeba je opet snižena, no pojeftinjenje će imati negativne posljedice na narod jer dolazi do potrošnje svih

⁵² MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 172

⁵³ JACOMUZZI, A. et al. (2013), *op. cit.*, str. 294

rezervi. To dodatno pogoršava glad i bijedu, što će uzrokovat nastanak kuge invazijom landsknechtija.

Manzoni ne opravdava nasilje i nered na ulicama jer smatra da donose više zla nego dobra samom narodu. Smatra da to nije način da se naprave promjene: *Doduše, uništavanje rešeta i načava, rušenje peći, rastjerivanje pekara, nisu baš najpodesnija sredstva da se dođe do kruha; ali to je jedna od onih metafizičkih tajni, do koje svjetina ne dopire. Ipak ponekad dopre do njih čovjek iako nije veliki metafizičar, dok je to još novo za njega.*⁵⁴ Za Manzonija, narod je nesposoban da samostalno donosi odluke jer pribjegavaju nasilju i nemirima vjerujući da je to jedini način da se nešto postigne. Autor nije neprijateljski nastrojen prema narodu (što uočavamo u njegovom osuđivanju teške nepravde koju trpe), ali kritikuje njihove instinktivne reakcije koje uključuju silu i nered. Osuđuje i vlast koja ne poduzima konkretne korake za poboljšanje situacije, već kontraefekte snižavajući i podižući cijene hljeba.

Opis ove historijske epizode koju nam autor nudi, može biti podijeljen u tri dijela:

1. Dio je posvećen rekonstrukciji historijsko-ekonomskih situacija koje su u periodu od nekoliko mjeseci kao posljedicu imale glad i poskupljenje hljeba
2. Dio pripovijeda o epizodi napada bijesnog i nerazumnog milanskog stanovništva na pekare, kao posljedica ekonomske nestabilnosti i nezadovoljstva
3. Dio se tiče Renza i njegovog sudjelovanja u događajima, putem kojeg narator vodi čitaocima direktno u radnju i kritikovanje likova romana.⁵⁵

Autorova pažnja usmjerena je na prirodne uzroke koji određuju cikličnu nestašicu prehrambenih proizvoda, ali prije svega na ljudske neodgovornosti koje pogoršavaju situaciju. Njegovo sudjelovanje i prosudba očituje se u stalnim intervencijama, direktnim i indirektnim. Direktno su one u kojima opisuje i analizira različite narodne mase, izražavajući osude, dok se indirektno provlače kroz gledišta likova. U ovoj kritičkoj analizi činjenica, Manzonijeva polemika usmjerena je kako protiv imućnih, političara, sudaca nesposobnih da učinkovito upravljaju vanrednim situacijama, tako i protiv naroda koji svoje neznanje i apsurdnost pokazuje u svom nasilnom ponašanju. Napad na pekare predstavlja primjer u kojem su koncentrisana sva društvena proturječja tog razdoblja. To je samo jedan od historijskih događaja o kojem autor izražava svoju negativnu viziju prema građanskim institucijama i klasnim odnosima.

⁵⁴ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 152

⁵⁵ JACOMUZZI, A. et al. (2013), *op. cit.*, str. 250

4.3. Rat za sukcesiju Mantove i Monferrata

Rat za sukcesiju Mantove i Monferrata koji je trajao u periodu od 1628. do 1631. godine predstavlja pozadinu romana. 14. marta 1628. godine je počeo rat za sukcesiju Monferrata, a 28. aprila rat za osvajanje Mantove. Počinje smrću Vincenza II Gonzage, posljednjeg predstavnika Gonzaga porodice i ujedno vojvode od Mantove i Monferrata. Problem nasljedstva Mantove i Monferrata godinama je predmet intrige i žustrih rasprava na evropskim dvorovima. S obzirom da Gonzaga nije imao nasljednika, njegov najbliži srodnik Carlo Gonzaga, odnosno vojvoda od Neversa, želi preuzeti vlasti. Njega je podržavao Louis XIII, odnosno kardinal Richelieu, koji je bio kralj Francuske od 1610. do 1643. godine, ali vlast je bila u rukama Jeana de Plessisa, premijera od 1624. do 1642. godine. Međutim, velike sile su se zanimale za ova dva grada zbog njihovog izrazito strateškog položaja. Tako se oko ovog pitanja rasplamsala zastrašujuća igra sukobljenih interesa i stoljetnih rivalstava, zbog čega na jednu stranu staje Francuska, a na drugu Španija.⁵⁶ Zauzimanje prijestolja jednog ili drugog značilo je trijumf jednog od konkurenata, budući da je dominirati Mantovom, značilo dominirati političkom situacijom sjeverne Italije i imati u rukama jednog od najsigurnijih faktora hegemonije nad Evropom.

U vrijeme odvijanja ovih događaja, Filip IV, koji je vladao od 1621. do 1665. godine, pod svojom vlašću držao je Siciliju, Sardiniju, dio Toskane, Napuljsko Kraljevstvo i Milano. Cijela radnja *Zaručnika* se odvija tokom njegove vladavine o kojoj Manzoni piše sve najgore. Namjesnik milanske države nije se uopšte zalagao za narod i njegove potrebe, brinuo se samo o svojoj vladavini i dobrobitima. Njegove loša vladavina se ogleda upravo tokom rata za sukcesiju Mantove, ali i tokom opsade tvrđave *Casale* za koju je bio zadužen, dok u gradu bjesni glad i kuga. Neprestano je odobravao sve apsurdne mjere kancelara Ferrera koje se tiču mijenjanja cijena, jer nije imao vremena da se posveti bolje tom problemu.

U V poglavlju, tokom gozbe kod don Rodriga spominje se, po prvi put sukob gdje sam don Rodrigo kaže da je čuo [...] *kako se po Milanu pronose glasovi o izmirenju*⁵⁷. Odnosi se na mirovne pregovore koje je papa zagovarao kako bi spriječio sukob, ali isti su propali. Započinje rasprava između grofa Attilia i općinskog predsjednika koji je smatrao da će Španija pobijediti u ratu. Ali, na kraju biva poražena. Grof mu se suprotstavio, govoreći o stavovima

⁵⁶ DURIC, Nerma (2013). *cit. op.*, str. 32

⁵⁷ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 60

pape i cara u pogledu naslijeđa Mantove. Rasprava je prerasla u svađu, čak i oko imena princa od Wallensteina, glavnog generala carskih trupa i oko njegovog pogrešnog izgovora.

Ova tema se opet spominje u XII poglavlju kada autor opisuje nestašicu u Milanu i navodi da su jedan od uzroka upravo ratna dešavanja, odnosno pustoš i troškovi jer su zemljoposljednici nametnuli velike poreze zbog čega su mnoga imanja ostajala neobrađena i napuštena, a narod je bio prisiljen da prosi. Upravo zbog toga nastaje oskudica i brojne pobune koje smo prethodno analizirali. Situacija je svakog dana bila sve teža. Narod se borio da preživi, a vlast je gledala svoju korist i dobro, malo što su činili za potrebe stanovništva. Manzoni kroz opise i likove romana, osuđuje ratove koje vlasti vode zbog određenih sporova. Naglašava neučinkovitost i nedjelotvornost spore španske birokratije: još u I poglavlju citira niz zakona koje su brojni španski vladari donijeli kako bi riješili problem sa bravima, ali bezuspješno. Ironičnim tonom navodi njihova imena i titule tog perioda:

[...] Presvijetli i Preuzvišeni gospodin don Carlo aragonski, Knez Castelvetrana, Vojvoda od Terranuove, Markiz od Avole, Grof od Burgeta, veliki Admiral i veliki Kontestabile od Sicilije, Namjesnik u Milanu i Njegova Katoličkog Veličanstva Gei., neralni; Kapetan u Italiji, objavljuje ovu zapovijest protiv njih. Svima ovima naređuje se da u roku od šest dana odu iz zemlje; za uporne dosuđuje se robija, i svima organima pravde daje se najšira i neograničena vlast za izvršenje ove naredbe.⁵⁸

U XXVIII poglavlju, pred početak kuge, kada je situacija bila iznimno teška (mnogi su umirali od gladi, nisu imali krov nad glavom), vlast je odlučila otvoriti lazaret i tu smjestiti sve siromahe. Kako bi se osigurali da će sve ići po planu, žbiri su bili zaduženi za sprovođenje te akcije. Njihova nagrada za svaku odvedenu osobu je bila novac, što Manzoni oštro osuđuje navodeći: *Eto kako se, i u najvećoj oskudici, uvijek nađe državnih novaca, da se naopako potroše.*⁵⁹ Žestoka kritika španske vlade u Italiji za Manzonija ima dvostruko značenje: s jedne strane naglašava pokvarenost i nepravdu društva u kojem nije bilo zaštite za siromašne, a ugnjetavanje moćnih bilo je na dnevnom redu; dok sa druge strane prikazuje prikriveno kritiziranje vlasti kako ne bi djelo bilo cenzurisano, ali poruka ipak razumljiva čitaocima. Politika je za Manzonija bila jedna od značajnijih tema, iako nije bio na bojnopolju, vodio je ništa manje značajnu borbu za kulturno ujedinjenje Italije putem jezika.⁶⁰

⁵⁸ MANZONI, Alessandro (1951). *Op. cit.*, str. 11

⁵⁹ *Ivi.*, str. 328

⁶⁰ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 627

Zbog cjelokupne ratne situacije, narod se nije osjećao ugodno čemu je doprinijela i teška ekonomska situacija, a potom i kuga. Vojska je bila posvuda, trupe su se svakodnevno smjenjivale, vođeni su brojni pregovori. Kardinal Richelieu osvajanjem grada La Rochelle uzrokuje povlačenje španskih trupa, a dolazak francuskih. Tome svjedoči i sam Alessandro Tadino o čemu je pisao u svom djelu: *Alessandro Tadino, jedan od članova sanitetskog vijeća (bilo ih je šest osim predsjednika: četiri činovnika i dva liječnika), dobije nalog, kao što sam priča u spomenutom izvještaju, da razloži namjesniku strahovitu pogibao, koja prijete zemlji, [...]*⁶¹ Jedna od najbrutalnijih vojski koja je ušla u Italiju u septembru 1629. godine je njemačka, poznata pod nazivom *landsknehti*. U XXVIII poglavlju, autor nam nudi njihov detaljan opis gdje govori o njihovoj surovosti i brutalnosti.

*„Čim stigne u neko selo prva četa na odmor, ona se odmah raziđe po selu i po okolnim mjestima, i sve ih opljačka do gole duše: što god nađu da se može odmah upotrebiti ili sa sobom ponijeti, sve to iščezne; ostatak su rušili i uništavali; namještaj je bio za gorivo, kuće za štale; a već udarci, rane, silovanja na sve strane. Sve dosjetke, sva lukavstva da spasu stvari, većinom su uzaludni bili, ponekad još i štetniji. Vojnici, mnogo izvježbaniji od jadnih stanovnika i u toj vrsti ratovanja, premetali su po svima kutovima, prolamali su, rušili su; lako su opažali po vrtovima skorašnje kopanje; išli su čak i po brdima, da otimaju stoku; prodirali su i u pećine, [...]*⁶²

Sačinjavali su je plaćenici i pustolovi koje je privlačila pljačka i razuzdanost. Veliki broj njih je pod zapovjedništvom Alberta von Wallensteina opustošio Germaniju. Albert je bio poznati češki vojskovođa i političar u službi cara Ferdinanda II tokom Tridesetogodišnjeg rata⁶³. Pristaša je stroge logorske discipline i ideje da se plaćanje vojnika mora odvijati zahvaljujući pustošenju osvojenih područja. On je samo jedna od mnogih historijskih ličnosti spomenutih u sklopu ratnih dešavanja. Vojsku je činilo dvadeset i osam hiljada pješaka i sedam hiljada konjanika koji su predstavljali strah i trepet za stanovništvo:

*„Dobar dio stanovništva sklonio se u planinske zbjegove, noseći, što se moglo, na sebi i tjerajući pred sobom stoku; neki su ostajali, bilo da čuvaju nekoga bolesnika, bilo da spasu kuću od požara, bilo da motre na skrivene, zakopane dragocjenosti; a neki su ostali stoga što nisu imali ništa da izgube, ili su čak računali da mogu nešto i dobiti.“*⁶⁴

⁶¹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 331

⁶² Ivi., str. 333

⁶³ Period 1618-1648

⁶⁴ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 332

S obzirom da je vojska bila podijeljena u nekoliko četa, odlaskom jedne, nakon par sati dolazila je nova i tako dvadeset dana. Ukoliko ne zateknu ništa vrijedno, palili bi kuće i maltretirali narod. Osim razaranja, vojska je sa sobom donijela kugu s obzirom da je sanitetska vlast dobila potvrdu o prisustvu iste u njemačkim trupama. Dva doktora u Sanitetskom Vijeću, Tadino i senator Setalla predložili su *da se najstrožim kaznama zabrani kakvo bilo kupovanje od vojnika, koji imaju da prođu; [...]*⁶⁵ Namjesnik Milana, don Gonzalo nije mogao vjerovati *da bi mogla nastupiti smrt tolikih hiljada ljudi samo od trgovanja s onim vojnicima i od njihovih stvari [...]*⁶⁶ te zbog neizvršavanja svoje dužnosti, biva smjenjen i protjeran iz grada.

*„Don Gonzalo, malo poslije onoga odgovora, ode iz Milana; odlazak mu bi bijedan, kao i uzrok odlasku. Smijenjen je zbog neuspjeha u ratu, kome je on bio pokretač i vođa, a narod je njega okrivljavao za glad pretrpljenu pod njegovom vladom. Kad je polazio iz dvora na putničkim kolima, [...] dočeka ga silno zviždanje momčadi skupljene na poljani pred stolnom crkvom i koja je raštrkana za njim jurila.“*⁶⁷

Teška sudbina zadesila je i Agnese, Perpetuu i don Abbondija koji su bili primorani da bježe kao i svi ostali. Saznavši za dolazak vojske, izbila je cijela zbrka među prestravljenim narodom. Pakovali su i skrivali imovinu i novce, smišljali gdje pobjeći i pronaći spas, jer je bilo nemoguće ostati u svojim domovima:

*„Dolaze; trideset tisuća, četrdeset tisuća, pedeset tisuća; to su sotone, lutorani, antikristi; opljačkali su Cortenuovu; zapalili su Primalunu; pustoše Introbbio, Pasturo, Barsio; stigli su već do Balabbija; evo ih sutra ovdje. Takvi glasovi pronose se od usta do usta i odmah nastade opća žurba, zastajanje usput, zbunjeno savjetovanje, kolebanje da li da se bježi ili da se ostane, žene se skupljaju po ulicama, hvataju se za glavu i čupaju kosu.“*⁶⁸

Ipak, u određenim momentima, nije bilo sve tako crno. Bezimeni, nakon što je doživio preobraženje, odlučio je da pomaže drugima koliko god može. Agnese, don Abbondio i Perpetua su pronašli utočište u njegovom zamku gdje ih je srdačno ugostio, kao i mnoge druge izbjeglice. Organizovao je odbranu dvorca i doline, kako bi držao podalje vojsku. Okupivši malo preostalih sluga, naredio im je da se pripreme za odbranu i ukazao na njihovo ponašanje kako bi ih ljudi doživjeli kao prijatelje i branitelje. Dao im je neophodno oružje, ali on sam ga nije htio nositi. Pobriniu se za sve izbjeglice, pretvorio dvorane u spavaonice, osigurao

⁶⁵ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 331

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ivi., str. 334

dovoljne zalihe hrane, zaštitu i sve što im je bilo neophodno da se sigurno i ugodno osjećaju u teškim trenucima.

„[...] on je neprestano radio, kako se bijaše zarekao: naknađivao štete, zavodio mir, pomagao siromasima, činio razna dobra djela prema potrebi. Smjelost koju nekad pokazivaše u napadima i u obrani sad je učvršćivao u uzdržavanju i od jednoga i od drugoga. Išao je uvijek sam i bez oružja, gotov na sve što bi ga moglo snaći poslije tolikih izvršenih nasilja, [...] Mržnja, nekad razdražena njegovim preziranjem i strahom od njega, sad se rasplinu pred onom novom skromnosti: [...]“⁶⁹

Opise ovih situacija, dolazak Agnese i prijatelja u dvorac, njihov boravak i skrivanje u istom, nalazimo u XXIX i XXX poglavlju.

U središtu XXX poglavlja je tema rata, obrađena s različitih gledišta:

1. historijski - se ogleda u opisima brojnih vladara, pukovnika i historijskih ličnosti,
2. ratni - u opisima vojske Bezimenog, landsknechtija, pregovorima i ratovanju,
3. društveno-sociološki – uključuje opise razaranja, pustošenja i životnih uslova ljudi koji su se sklonili u dvorac Bezimenog.

Pripovijedanje o dolasku njemačkih trupa u Italiju, odvija se kroz priču tri naprijed navedena lika. Manzoni ovim izborom želi da prikaže dva aspekta: prvi se odnosi na viziju rata sa stajališta poniznih, odnosno slabih koji trpe najteže i najbolnije posljedice, za razliku od vizije političkih strategija i interesa vladajućih sila; dok se drugi odnosi na to da prošlost velikih događaja ima izravne reperkusije na privatne živote svih. Generalno, rat nije donio ništa dobro stanovništvu Milana i okolice. Narod je bio ogorčen svim dešavanjima, vlast nije činila ništa da bi promijenila situaciju. Nezadovoljstvo uočavamo i kod don Abbondia:

„[...] don Abbondio stane redom gundati. Ljutio se na vojvodu od Neversa, koji je mogao lijepo ostati u Francuskoj da uživa, da gospodari, a on hoće baš da bude i vojvoda od Mantove usprkos cijelom svijetu; ljutio se i na cara, koji bi trebao da ima pameti i za druge, pa ostaviti vodu da teče nizbrdo, a ne zainatiti se odmah: jer naposljetku on bi uvijek bio car, pa bio u Mantovi vojvoda ovaj ili onaj. A najviše se ljutio na namjesnika, jer je trebalo da on sve i sva uradi da spasi zemlju od ove napasti, a on je baš sam dovlači: samo stoga što voli da ratuje.“⁷⁰

⁶⁹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 341

⁷⁰ Ivi., str. 337

U suštini, likovi iskazuju Manzonijske stavove. Na indirektan način kritikuje vlast, njihovu pasivnost i generalno sve ratove koji se vode jer uzrokuju samo bol i patnju običnog naroda. Za njega, istinski protagonisti historije su ljudi, budući da su nositelji pozitivnih vrijednosti. Autor ne smatra da su u ratu ostvarene bitne vrijednosti kao što su hrabrost, ljubav prema domovini, borba za nove teritorije. Za njega je rat samo plod iracionalnosti, proizilazi iz žudnje za moći koja uništava pojedince. Rat ne donosi slavu, već žalost, bol u kojoj sudjeluju bespomoćni, narodne mase koje ostaju žrtva nepravde, ne shvatajući ni šta ih je zadesilo. U *Zaručnicima* ratna tema ima za cilj osuditi bijedu italijanske historije, kao pozadinu situacije u kojoj autor piše. XVII stoljeće je bilo negativan trenutak u italijanskoj historiji: Milansko vojvodstvo bilo je podvrgnuto španskoj dominaciji, a u kratkom vremenskom periodu bilo je pogođeno kugom, nestašicom i ratom. Manzoni piše roman nakon neuspjeha ustanka iz 1821. godine, u trenutku kada oslobodilačka borba doživljava neuspjeh. Autor stoga traži razloge zaostalosti u kojoj se nalazi tadašnja Italija i svojom konstruktivnom polemikom nudi italijanima model budućeg društva na kojem bi se trebalo raditi.

Posljedice rata su bile ogromne. Don Abbondio, Agnese i Perpetua, napuštajući dvorac Bezimenog shvataju ozbiljnost situacije o kojoj su slušali priče i opise.

*[...] obrani vinogradi, ali ne kao o berbi, nego kao kad ih udruženi satru grad i vihor; loze po zemlji očupane i izlomljene; lozje iščupano, izgaženo i posuto iverjem, prućem, lišćem; drveće polomljeno ili posječeno; ograde isprovaljivane; vratnice odnesene. A po selima: vrata isprolamana, zavjese iskidane, svuda svakovrsni otpaci, hrpe dronjaka, ili po ulicama razbacane prnje; zagušljiv zrak, a iz kuće još veći smrad na mahove; [...]*⁷¹

Ništa bolja situacija nije bila ni u kućama. Sve je bilo ispreturano, polomljeno, osjećao se smrad, posvuda su bile krhotine, odjeća pocjepana, stvari ukradene. Pripovijedanje XXX poglavlja se završava najavom nove i mnogo gore nedaće, koja će ponovo pogoditi već uništeno i oslabljeno stanovništvo Milana, a radilo se o kugi.

⁷¹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 350

4.4. Kuga

4.4.1. Općenito o kugi

Kuga je ogromna nevolja koja se počela širiti u Milanu i okolici u periodu oktobar-novembar 1629. godine. Tada je Milano bio jedan od najnaseljenijih gradova u regiji. Kuga se lako širila zahvaljujući ogromnom siromaštvu koje je zadesilo narod nakon duge oskudice i kretanjem vojnih trupa, naročito landsknechtija. Bila je ogroman razlog smanjenja broja stanovnika sjeverne Italije, ubijajući na svakom dijelu teritorije. Širila se u dva talasa: tokom prvog (1629-1631) pogodila je sjeverni dio Italije, a tokom drugog (1652-1657) pogođeni su i ostali dijelovi zemlje. Rat za sukcesiju Mantove i Monferrata doprinio je njenom širenju. Dvije prethodno spominjane ličnosti, Alessandro Tadino i Giuseppe Ripamonti, su objavili dvije bitne hronike opisujući kugu i dešavanja tog perioda. Osim njih značajnu ulogu je imao otac Felice Casati, fratar kapucin, koji se brinuo o zaraženima. Od 1630. do 1632. godine vodio je lazaret unutar kojeg su bili smješteni oboljeli. Neizostavno je navesti i profizika i senatora Ludovica Settalu, jednog od značajnijih doktora, koji je čak i predvidio kugu.

Sam autor navodi da *od mnogih suvremenih izvještaja, nijedan nam ne može dati o tome jasan i sređen pojam; ali svaki može pridonijeti stvaranju takoga pojma.*⁷² Za Ripamontijev izvještaj navodi da je bolji od ostalih količinom i izborom događaja, ali da svaki od njih izostavlja poneki događaj ili se po nečemu razlikuju. Jedna od razlika koje uočavamo između dvije najznačajnije hronike je broj umrlih:

*„[...] a ako ćemo vjerovati Tadinu, umiralo je više od tri tisuće pet stotina na dan. On veli, »kad je sviden račun« poslije kuge, našlo se, da je milansko stanovništvo spalo na nešto malo više od šezdeset i četiri tisuće duša, dok ih je prije kuge bilo preko dvjesto pedeset tisuća. Po Ripamontiju, taj broj prije kuge nije bio veći od dvjesto tisuća; po općinskim spiskovima utvrđeno je, veli on, da je pomrlo sto četrdeset tisuća ljudi, osim onih, koje račun nije mogao obuhvatiti.“*⁷³

Drugi primjer različitosti podataka pronalazimo u dijelu kada se govori o prvoj zaraženoj osobi, odnosno o italijanskom vojniku u španskoj službi koji je donio kugu, jer je ušao u grad sa svežnjem kupljene ili ukradene odjeće od njemačkih vojnika. Po Tadinu se zvao Pietro Antonio Lovato porijeklom iz sela kod Lecca, dok po Ripamontiju se zvao Pier Paolo Locati

⁷² MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 353

⁷³ Ivi., str. 370

iz Chiavenne. Razlikuje se i dan njegovog dolaska u Milano, Tadino navodi 22. oktobar, a Ripamonti 22. novembar. Upravo zbog toga i činjenice da niko od kasnijih autora to nije učinio, i s obzirom da se radi o dijelu historije *koji je više čuven nego poznat*, Manzoni je odabrao da piše o ovome ispitavši i uporedivši gotovo sve štampane izvještaje, službene i mnoge neobjavljene dokumente. Njegov cilj je bio: [...] *da razlikujemo i utvrdimo istinitost općijih i važnijih događaja da ih stavimo u pravi red kako su se zbivali, prema njihovoj vezi i prirodi, da uočimo njihove uzajamne učinke, i tako da iznesemo, dok drugi netko bolje ne uradi, jezgrovit, istinit, i dosljedan opis onog užasa.*⁷⁴

Manzonijevi opisi su bazirani na nastanku, širenju i posljedicama kuge. Pripovijedanje o kugi je podijeljeno u dva poglavlja: u XXXI poglavlju bazira se na prvim znacima kuge i njenom pojavljivanju na teritoriju Milana, a u XXXII na širenju, sigurnosnim mjerama i brojnim teorijama zavjere. Na ovim stranicama daje nam primjer vlastitog koncepta historijskog eseja, jedno detaljno i istinito izvješće o specifičnoj historijskoj činjenici konstruirano provjeravanjem podataka i dokumenata o tom vremenu i komentiranjem činjenica u odnosu na opću društvenu stvarnost, te izražavanjem razmatranja o ljudskom ponašanju. Tema kuge i opis njenog početka podijeljeni su u tri dijela i smješeni u XXXI poglavlju:

1. Prvi znaci i širenje na teritoriju kojim su prošle trupe landsknechtija; problem se podcjenjuje, mjere koje se poduzimaju su neadekvatne
2. Dolazak kuge u Milano, gdje se nekoliko mjeseci širila; kolektivni nemar i neznanje
3. Širenje epidemije, odlazak zaraženih u lazaret; prednost se daje praznovjernim vjerovanjima pred odgovarajućim mjerama protiv iste.⁷⁵

U XXXII poglavlju nastavlja se i zaključuje raprava o kugi započeta na stranicama prethodnog poglavlja. Ovdje je izložena ključna faza od kraja maja do augusta 1630. godine. Također, i u ovom dijelu se mogu izdvojiti tri faze:

1. Odredbe i javne mjere za rješavanje vanredne situacije (čime se osuđuje nesposobnost vlasti)
2. Širenje vjerovanja o osobama koje prenose kugu tzv. *Untori* (osuda nerazumnosti i neznanja ljudi)

⁷⁴ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 354

⁷⁵ JACOMUZZI, A. et al. (2013), *op. cit.*, str. 578

3. Opis opuštenih mjesta i kuća, s posebnom pažnjom na ukopnicima tzv. *monatti*⁷⁶ (osuda korupcije i raspada svakog načela građanskog života).⁷⁷

4.4.2. Širenje kuge

Kuga je u Italiju došla zahvaljujući njemačkim trupama landsknechtija. Kao što je objašnjeno u XXVIII poglavlju, carska vojska i trupe landsknechtija prešle su milansko vojvodstvo spuštajući se od Valtelline, slijedeći tok Adde uz jezero Como do njenog ušća u Po, a zatim sve do Mantove. Opisi i razaranja ove vojske nalaze se u XXIII, XXIX i XXX poglavlju. Šteta koju su načinili je bila ogromna. A kao najveća posljedica, nastala je kuga: *Cijelim pojasom kojim je vojska prošla, nađen je po kućama po koji mrtvac, a poneki na putovima. Malo zatim, ovda-onda po selima, počеше se razboljevati i umirati ljudi, porodice, od naprasne, čudnovate boljetice, sa znacima nepoznatim velikoj većini ondašnjega svijeta.*⁷⁸ Rijetki koji su se sjećali prethodne epidemije, odmah su shvatili šta se događa. Naročito Lodovico Settala, *jedan od najvrednijih, najhrabrijih i [...] najčuveniji ljekara, a koji je odmah u početku predviđao ovu drugu zarazu i budnim okom pazio na sve pojave*, podnio je izvještaj zdravstvenoj oblasti da je u jednom od sela izbila zaraza. Manzoni pokušava shvatiti na koji način kuga ulazi u Milano i ujedno osuđuje vlast zbog oglušivanja na upozorenja i prve znakove kuge, te zbog neadekvatnih mjera zaštite. Čak ni određeni doktori ni zdravstvena oblast nisu vjerovali u postojanje iste. Tadino u svom izvještaju navodi da:

*„Obojicu, ili zbog neznanja ili zbog čega drugog, uvjeri neki stari i glupi brijač u Bellanu, da ona razbolijevanja nisu od kuge; nego da su u nekim mjestima i obična posljedica jesenjega isparivanja iz baruština, a u nekima od pretrpljenih muka i oskudica prolaza njemačke vojske. To uvjeravanje ponovljeno je i pred zdravstvenom oblašću, koja se, kao što se čini, odmah bezbrižno umirila.“*⁷⁹

Ni kasnije kada su uvidjeli da su u krivu, nisu htjeli to priznati, nego su navodili da se radi o *opakoj vrućici, kužnoj vrućici*. U nedostatku valjanih mjera prevencije, zaraza se približava Milanu usred narodne ravnodušnosti i neodgovornosti vladajućih. Oboljelih je svakog dana bilo sve više, a o nemaru nadležnih prema novonastaloj situaciji svjedoči odgovor

⁷⁶ Osobe koje su tokom kuge odvodile zaražene i preminule u lazaret

⁷⁷ JACOMUZZI, A. et al. (2013), *op. cit.*, str. 578

⁷⁸ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 354

⁷⁹ Ivi., str. 355

namjesnika na obavještenje o kugi: [...] *da mu je vrlo žao što čuje takve novosti, boli ga u duši; ali su hitnije ratne brige.*⁸⁰ Iako je situacija svakog dana bila ozbiljnija, to nije spriječilo namjesnika Ambrogia Spinolu da organizuje javne svečanosti povodom rođenja sina kralja Filippa IV.

Između oktobra i novembra 1629. godine, kuga je ušla u Milano. Zaraza se tu širila nekoliko mjeseci, a loša vjera mnogih doktora, površnost i nemarnost vlasti, te narodna neukost je negirala ili umanjivala opasnost. Iako je zdravstvena oblast upozoravala na prisustvo kuge, vlast je proglas o sprječavanju širenja zaraze, napisan 23. novembra objavila tek 30. Međutim, u martu 1630. godine, kako se smrtnost povećava postaje nemoguće ignorisati epidemiju. Mjere su zakašnjele i površne: *Vlasti, kao kad se tko prene iz duboka sna, stadoše pomalo slušati opomene i prijedloge zdravstvene oblasti, izvršivati njene naredbe, da se zatvaraju zaražene kuće, da se izdržavaju propisane karantene.*⁸¹

U lazaretu, gdje se prisilno odvođe zaraženi, situacija postaje neizdrživa. Suočeni s nemoći građanskih institucija, upravljanje istim je prepušteno fratrima kapucinima, koji će biti primjer svog svetog i apsolutnog predanja: [...] *smisle da se obrate kapucinskim fratrima, [...] da pošalje nekoliko sposobnih fratara, da upravljaju onim očajnim carstvom.* I tako je 30. marta u lazaret došao Felice Casati zajedno sa svojim pomoćnikom. Otac Felice je bio poznat po svojoj kršćanskoj ljubavi, zalaganju i jačini duha zbog čega je proglašen predsjednikom cijelog lazareta. Neumorno je radio, obilazio danju i noću bolesnike, hrabrio i zavodio red. Manzoni u svom romanu preuzima dio iz Tadinove hronike koja svjedoči o ulozi fratara tokom kuge: *»Da nije bilo tih fratara«, veli Tadino, »sigurno bi sav grad bio uništen; bilo je pravo čudo što su ti fratri za kratka vrijeme učinili da bi pomogli građanima, te su bez ičije pomoći, ili s malom pomoći od grada, svojim trudom i pameću izdržali u lazaretu tolike hiljade bijednika«.*⁸² U periodu njegovog upravljanja tokom sedam mjeseci, u lazaretu je bilo oko pedeset hiljada bolesnika. Propovijed oca Felicea onima koji su ozdravili i napuštaju lazaret podsjetit će na dva temeljna pojma koja pokreću cijeli roman: prihvatanje Božje volje i milosrđa, uzajamne podrške kao sila koje omogućavaju da se podnese patnja od koje čovjek ne može pobjeći. Manzoni ističe važnost kapucina u ovim teškim vremenima, ukazujući na

⁸⁰ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 355

⁸¹ Ivi., str. 359

⁸² Ivi., str. 361

nesposobnost vlasti koja je izbjegavala da preuzme ikakvu odgovornost i poduzme neophodne mjere⁸³:

„Ona diktatura na onom mjestu bila je zaista čudnovata; čudnovata kao i onaj pomor, kao i ona vremena; i da ništa drugo ne znamo, to bi nam već dovoljno bilo kao dokaz, upravo kao primjer vrlo surova i neuređena društva, kad vidimo da oni, kojima je po dužnosti pripadala onako važna uprava, ništa bolje nisu znali, nego je prenijeti i ustupiti drugima i to ljudima, koji po svom zvanju većinom nisu bili za taj posao.“⁸⁴

4.4.3. Sumnja i teorije zavjere

Već od samog početka vlast i narod su sumnjali u postojanje kuge. Vjerovali su da ista ne postoji i da je nikad nije ni bilo. Zbog straha od karantina i odlaska u lazaret, nisu prijavljivali bolesnike, čak su potkupljivali ukopnike i nastojnike. [...] svi su bili uvjereni, da su ono samo mučenja bez razloga i bez smisla.⁸⁵ Najveća mržnja je bila protiv Tadina i senatora Settale, ali i prema nekolicini drugih doktora uvjerenih u njeno postojanje. Mržnja je bila tolika da su ih smatrali neprijateljima otadžbine, te da su *lakovjerni i tvrdoglavi, a svi ostali nazivali su ih očitim varalicama, koji snuju spletke, da bi imali zarade od javnoga straha.*⁸⁶

Još u novembru, u prvim danima kuge, kada su bili sve češći glasovi o umiranju, narod je imao svoje načine zaštite. Mnoga sela su bila pusta, zatvorena, pregrađena kako bi spriječili bilo čiji ulazak, a seljaci pobjegli gdje su stigli. Tadino navodi: [...] *izgledali su nam kao divlji stvorovi, svakome u ruci ili struk metvice, ili pelena, ili grančica ružmarina, ili staklenika octa.*⁸⁷ Zbog straha, ali i sumnje nastale su određene teorije zavjera i vjerovanja koja su se širila među narodom. Čak su i doktori ismijavali cjelokupnu situaciju i opomene drugih: [...] *imađahu u pripravnosti imena običnih bolesti, kojim su označavali pojedine kužne slučajeve što su liječili, ma kakvi simptomi, ma kakvi znaci da su se pojavili.*⁸⁸ Kako se kuga iz dana u dan prenosila i odnosila sve više života, počelo je nestajati poricanje iste. Ono što je narod u potpunosti uvjerilo u njeno postojanje je kada su počele obolijevati i poznate ličnosti,

⁸³ DURIĆ, Nerma (2013). *cit. op.*, str. 37

⁸⁴ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 360

⁸⁵ Ivi., str. 358

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ivi., str. 355

⁸⁸ Ivi., str. 358

uključujući protofizika Settalu, koji je izgubio skoro cijelu porodicu. Grad postaje sablasna scena patnje i smrti, ali narod, u svom praznovjeru i neznanju, umjesto da se suoči sa stvarnošću i traži učinkovita rješenja, radije pripisuju odgovornost lažnim žrtvenim jarcima. Tako se prošilo vjerovanje u trovače (it. *untori*), odnosno osobe koje bi namjerno širile zarazu putem zlih otrova, iz čiste zlobe ili iz ekonomskog ili političkog interesa. Narodni bijes počinje se manifestirati progonom, a ponekad i linčom nevinih ljudi, s naročitim neprijateljstvom prema strancima. Po cijelom Evropi, pa i Italiji smatrali su da postoje ljudi koji šire kugu koristeći trovačke vještine, čarolije, vradžbine i uroke. Vjerovali su da je to uzrok svake kuge, pa i ove trenutne. Prvi povod koji je potvrdio takvu sumnju bilo je pismo kralja Filipa IV koji javlja da su iz *Madrida pobjegla četiri Francuza, koji su vrlo sumnjivi da raznose otrovne, kužne masti; neka dobro izvidi, da nisu oni došli u Milan.*⁸⁹ Manzoni navodi mnoge primjere koji svjedoče o sumnjama o postojanje trovača, koje su vremenom postale sigurnost: *Uveče 17. svibnja nekima se učini da su vidjeli, kako neki ljudi u stolnoj crkvi nečim mažu drvenu pregradu između muških i ženskih; zbog toga izniješe iz crkve onu pregradu i mnogo klupa što bijahu do nje.*⁹⁰ U ovome se, prema autoru, očituje narodno praznovjerje i iracionalnost koje traži laka i maštovita objašnjenja, bez razmišljanja i rasuđivanja. To je samo jedan od brojnih primjera koji su se dogodili. Naveli smo da Manzoni kao izvore koristi hronike i dokumente, a najviše citira Tadina i Ripamontija. Jedan detalj koji se ne nalazi u njihovim djelima, preuzet od Ghirardellija je da su trovači u crkvi namazali i uže od zvona.⁹¹ Uz zlo raslo je i ludilo. Ubrzo su svi ili gotovo svi počeli vjerovati u postojanje trovača koji šire kugu mazanjem stvari ili ljudi otrovnim mastima. Citat koji je odraz cijele situacije:

*„Isprva dakle: nije kuga, kakva kuga, koješta; ne smije joj se ni ime spomenuti; poslije toga: kužna vrućica; prima se pojam obilazno, preko jednoga pridjeva. Zatim nije baš prava kuga; to jest, kuga je, ali u izvjesnom smislu: ne sasvim kuga, nego tako nešto čemu se ne zna točno ime. Naposljetku: kuga je, nesumnjiva i neosporna kuga; ali se sada za to zalijepio drugi pojam o trovanju, o vradžbini, da iskrivljuje i zbunjuje čisti pojam one riječi kuga, koji se ne može više potisnuti.“*⁹²

Ono što kugu čini još skandaloznijom je okrutnost opsjednutosti o širiteljima kuge, koja odvraća od svake razumne mjere i dopušta da izroni neznanje i opće nepovjerenje. Autor navodi nekoliko epizoda preuzetih iz Ripamontijeve hronike kao dokaz tome: *»Onaj čiča maže klupe!«*

⁸⁹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 361

⁹⁰ Ivi., str. 362

⁹¹ NUNNARI, Tano, (2013). *op. cit.*, str. 354

⁹² MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 364

*graknuše neke žene. Svijet što je bio u crkvi (u crkvi!) nasrne na starca; zgrabe ga za sijede vlasi; udaraju ga nemilice pesnicama i nogama; vuku ga i guraju iz crkve; što ga nisu dotukli bijaše zato, da bi ga onako polumrtva odvukli u tamnicu, na suđenje, na muke.*⁹³ Opasnost o njihovom postojanju, mučila je duše naroda više nego stvarna opasnost. Sumnjali su u sve i svakoga. Ludilo se raširilo i po selima, poput zaraze. Sva sumnjiva lica su optuživana i napadnuta. Vršioći vlasti su proveli razne istrage, te osudili na smrt braću Girolama i Giulia zbog tvrdnje da su pravili velike količine otrova na svom imanju. Mnogi su osuđeni na zvjerska mučenja pod optužbom da su širili kugu mastima, čarolijama ili na neke druge zle načine. Priča o trovačima i dešavanjima u Italiji, proširila se po cijeloj Evropi, do te mjere da su u Njemačkoj štampali knjige o tome. Mnogi su porijeklo kuge vidjeli u kometi koja se pojavila 1628. godine i u konjukciji Saturna i Jupitera. Znanstvenici su u knjigama tražili primjere kuge izazvane zlim čarolijama i citirali tekstove starih i modernih autora. Kako i sam Manzoni ističe, najčudnovatije je bilo vidjeti kako su doktori bili uvjereni u postojanje trovača. Čak je i Tadino, najpažljiviji posmatrač kuge od početka, koji je upozoravao na njeno širenje, na kraju podržao ideju o otrovnim mazanjima i povjerovao u maštovite priče. Ni kardinal Federigo nije ostao imun na ova praznovjera. Iako u samom početku nije vjerovao u ista, vremenom se to djelomično promijenilo: *»Govorilo se, da se ta otrovna mast spravlja na mnogo načina i upotrebljava se putem mnogih prijevara; od kojih prijevara i vještina neke priznajemo, a neke smatramo da su lažne i izmišljene«.*⁹⁴ Oni su dokaz kako zajedničko mišljenje može utjecati i na najplemenitije umove. Bilo je i pojedinaca koji su sve vrijeme mislili da je to mašta, ali su svoje mišljenje skrivali zbog straha od drugih.

Tokom čitanja smo uočili da Manzoni prilikom opisivanja historijskih događaja, vrlo često protagoniste romana stavlja u drugi plan. No, u slučaju kuge, jedan od protagonista se posebno ističe, a to je Renzo koji biva optužen da je trovač. Pri dolasku u Milano, tražeći kuću don Ferrantea, prilikom kucanja na vrata jedne kuće, zamjenjuju ga za trovača pri čemu ga napada gomila. Tako se Renzo ponovo našao u bijegu ulicama Milana i samo što nije sustignut i savladan, kada je naišao konvoj ukopnika koji su ga spasili samo zato što su mislili da je trovač i hvalili ono što radi.

⁹³ Ivi., str. 367

⁹⁴ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 376

4.4.4. Procesija 11. juna 1630. godine

Dekurioni, vođeni praznovjernim zahtjevima naroda, insistirali su kod kardinala Federiga na održavanju svečane procesije kojom bi se molila Božja pomoć. Kardinal se isprva opirao zahtjevima, osjećajući opasnost od tako velikog okupljanja ljudi, ali popušta pred sve oštrijim insistiranjem. Ni sam Manzoni nije mogao pronaći u spisima, da se zdravstvena oblast suprotstavljala održavanju iste. Samo su odredili neke mjere opreza: *naredi da se zatvore gradska vrata. [...] naredi da se zakuju vrata na svim okuženim kućama;*⁹⁵ što još jednom prikazuje ravnodušnost vlasti prema epidemiji i narodu.

Procesija se provodi s velikom pompom i velikim skupom ljudi, a kroz ulice Milana prenosili su tijelo Carla Borromea zaustavljajući se ispod svakog križa kojeg je podigao sveti Carlo u prošloj kugi. Međutim, već sljedećeg dana *pomor tako poraste, u svima redovima građanstva, po svima gradskim četvrtima, tako strahovito, tako naglim skokom, da nije bilo čovjeka, koji nije uvidio, da je tome uzrok ili povod u samoj procesiji.*⁹⁶ Ali, te posljedice nisu pripisivali samoj procesiji, nego trovačima koji su dobili priliku da što više mazanjem prošire kugu. No, to nije bilo dovoljno nego su razlog pronašli u otrovnim i čarobnim praškovima: [...] govorilo se, da su tim praškom posute bile sve ulice, naročito ona mjesta gdje je procesija zastajala [...] ⁹⁷ Zahvaljujući procesiji, broj zaraženih je rastao iz dana u dan. Sa dvije hiljade popeo se na šesnaest, a svakog dana je umiralo preko hiljadu ljudi. Manzoni ove podatke dokumentuje koristeći kao izvor Tadina i pisca Agostina Lampugnana: »*Vidjelo se*«, *veli jedan suvremeni pisac, »na sam dan procesije, gdje se pobožnost boči s bezbožništvom, zloba s iskrenošću, gubitak s tekovinom*«. *A ono u stvari bio je zdrav razum koji se bočio s priviđenjima bolesne mašte.*⁹⁸

4.4.5. Problemi izazvani kugom

Jedan od problema koji je došao s kugom je glad. Hrana je često bila na izmaku i mnogi nisu imali šta jesti. Osim od smrti izazvane kugom, strijepili su i od smrti izazvane glađu: [...] *i od juče ujutro nitko nije došao da nam donese što za jelo. Od juče do sada ne prođe nijedna dobra duša, koja bi mi učinila ovu ljubav; a ova nevina dječica umiru od gladi.*⁹⁹ Pošast epidemije, uz eliminaciju svake društvene norme i običaja, predstavlja nam Milano kao svijet

⁹⁵MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 368

⁹⁶ Ivi., str. 369

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 394

okrenut naopako, u kojem su sve vrijednosti i gledišta iskrivljena. Iako tu iskrivljenost vidimo u svim poglavljima koja se tiču kuge, svoj vrhunac dostiže u XXXIV poglavlju kada Renzo dolazi u Milano, a autor nudi sliku grada nikada viđenog i opisanog na taj način:

„Tako je strahovito morila kuga u onom kraju, a takva je mrtavština ondje zaudarala, da se ono malo živih, što je ostalo, moralo iseliti, te je prolazniku turobnost one osame i napuštenosti povećavala još i užas i gađenje od tragova i ostataka doskorašnjih stanovnika. [...] Svuda svakojakih dronjaka i, još gadniji od dronjaka, gnojavi zavoji, zagađena slama, ili umrljane plahte bačene kroz prozor; ovdje ondje leže leševi na ulici, ili naprasno umrlih, ili spalih s ukopničkih kola, ili ondje iznesenih, ili bačenih kroz prozor, pa čekaju dok ne prođu kola da ih pokupe.¹⁰⁰“

Kuće su bile puste, vrata zakovana, sve bez reda, prljavo, pobacana odjeća i zavoji. Ono što je dodatno otežalo situaciju je veliki broj umrlih koji su bili posvuda. Kola sa leševima su se neprestano nizala jedna iza drugih, do te mjere da nisu stizali pokupiti sve umrle, već bi kuće u kojima su se nalazili, obilježili kao znak njihovog prisustva. I u lazaretu je, osim šesnaest hiljada zaraženih, vrvilo mrtvacima. Kako bi ih sve mogli sahraniti, kopali su zajedničke grobnice i tu zakopavali tijela umrlih za šta je bio zadužen otac Michele. Umiralo je mnoštvo napuštene djece, čije majke su izgubile borbu sa kugom. Upravo ove scene kugom pogođenog Milana postaju prilika da se kroz likove i situacije ilustriraju razlike u ljudskim i moralnim vrijednostima koje nadahnjuju živote. Kao negativna slika društva dominiraju ukopnici čiju funkciju su izvršavali ljudi koje je privlačila pljačka i neobuzdanost i koji nisu imali straha od zaraze. Kako nisu imali nadređenih, ulazili su u kuće, krali, pljačkali, ucjenjivali, prijetili zdravim ljudima da će ih smjestiti u lazaret ako im ne daju novac, odbijali su da odvuku tijela ako ne dobiju ono što traže... O njihovoj surovosti svjedoči citat kada spašavaju Renza od bijesne rulje:

„– Čekaj da ih ja naučim! – reče mu jedan ukopnik, pa zdrpi s jedne lešine nekakav gnusan dronjak, brzo ga zgužva i sveže, uhvati za okrajak, zavitla kao praćkom prema onim gonocima i povikne im: – Nitkovi jedni, sada ću ovo da bacim na vas! [...] Sasvim je dobro što mažeš onu strvinu; maži ih, istrijebi ih; oni vrijede nešto samo kad crknu; [...] Njih će prije nestati negoli pomora; ostat će sami ukopnici, da pjevaju pobjedu i da se razbaše po Milanu. – Živjela kuga! Smrt svjetini!“¹⁰¹

¹⁰⁰ MANZONI, Alessandro (1951). *op. cit.*, str. 396

¹⁰¹ Ivi., str. 403

Manzonijeva historijska analiza tragičnih događaja kuge povod je za polemiku tadašnjeg društva, u svim njegovim slojevima: protiv vlasti (nesposobne prepoznati težinu i hitnost nevolje), protiv institucija i gradskih službenika (nesposobnih razumjeti problem, izvršiti potrebne i primjerene sigurnosne mjere) i protiv naroda koji svojim neznanjem i nerazumnošću odbija prihvatiti stvarnost i zauzima stavove koji otežavaju situaciju. U ovoj teškoj situaciji, Manzoni ističe bitnu ulogu crkve, odnosno kapucinskih fratara, jedine društvene skupine sposobne za izvođenje pozitivne uloge. Spremni su poduzeti sve mjere i odgovornosti za koje inače nisu nadležni. Iz ljubavi prema Bogu i bližnjem opskrbljuju potrebe materijalno i duhovno stradalog stanovništva do te mjere da žrtvuju svoje živote.

5. ZAKLJUČAK

Zaručnici predstavljaju jedan od najznačajnijih italijanskih romana ikada. Prije svega jer se radi o prvom historijskom romanu objavljenom u Italiji. Precizna i dokumentovana rekonstrukcija historijskog okruženja ne čini samo pozadinu na kojoj se odvija autonomna i imaginarna priča, već aktivno intervenira kako bi odredila njen razvoj i opravdala ga. Upravo iz tog razloga, djelo se može definisati kao *roman sedamanestog stoljeća*: priča o Renzu, Luciji i ostalim likovima služi za odražavanje i osuđivanje aspekata pokvarenog i raspadnutog društva. Često, historijska realnost postaje subjekt u prvom planu, na kojem je koncentrirana pažnja pripovjedača, do te mjere da se na mnogim stranicama isključuju prisustvo glavnih likova: naročito u dijelovima koje smo analizirali a tiču se rata za sukcesiju Mantove i Monferrata, oskudice, milanske bune i kuge iz 1630. godine. Navedeni događaji koji su fokus ovog rada, ocrtavaju sliku lombardijskog društva tokom španske dominacije. U opisanom stoljeću, na Italijanskom tlu, preovladavali su oholost i nepravda, kako vlasti tako i naroda. Manzoni se trudio da detaljno i iscrpno pročita i analizira dokumente i spise koje svjedoče o XVII stoljeću. Koristeći djela Tadina, Ripamontija, Borromea i mnogih drugih uspio je da prenese cjelokupnu sliku tadašnjeg društva stavljajući u fokus običnog čovjeka i njegov život.

Zaručnici odbijaju svako idilično i savršeno tumačenje, ne teže da budu potraga za vedrom srećom, već stalno potvrđivanje proturječnosti koje obilježava pojedinačno i historijsko postojanje čovjeka. Roman je rekonstrukcija sukoba sila koje ometaju normalan život dvoje mladih vjerenika i sila koje im dolaze u pomoć. Radi se o društvenim i prirodnim silama koje autor želi da rekonstruiše i analizira, razlikujući dobro od zla. U epicentru zbivanja su ratovi, neimaština, kuga, sukobi koji na razne načine stavljaju u dodir različite slojeve društva, uplićući selo i grad, bogate i siromašne, bolesne i zdrave, dobre i zle. Ne prepričava samo historijske događaje, nego ih ukrašava i oblikuje na način da stvara jednu novu i bogatiju historiju.

Manzoni savršeno uklapa istinito i neistinito, realnost i maštu, do te mjere da nekada nije moguće odrediti šta je zbilja, a šta ne. Direktno i indirektno, u zavisnosti od situacija, kritikuje društvo, likove i njihove postupke, postupke historijskih ličnosti i vlasti nesposobne da upravlja i osigura odgovarajuće uslove za život. Svojim razumljivim načinom pisanja, zalazi u najniže društvene slojeve obračujući se običnom čovjeku. Izuzetan značaj za Manzoniya ima religija, njegova zvijezda vodilja i mirna luka. Neprestano prikazuje suosjećanje i milost prema čovjekovoj patnji i osobama koje to zaista zaslužuju.

6. LITERATURA

Izvori:

- MANZONI, Alessandro (1951). *Zaručnici*, Zora, Državno izdavačko poduzeće Hrvatske, Zagreb. Prevod: Ivan Đaja
- MANZONI, Alessndro (1982). *Zaručnici*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb. Prevod: Ivan Đaja
- MANZONI, Alessandro (2010). *I promessi sposi*, Giunti editore S.p.A., Firenze

Literatura:

- DI BENEDETTO, Vincenzo (2018). *Guida ai Promessi sposi*, Mondadori libri S.p.A., Milano
- DURIC, Nerma (2013). *Zaručnici kao historijski roman*, završni diplomski rad, Sarajevo
- FERONI, Đ. (2005). *Istorija italijanske književnosti*, Tom II, urednik Vesna Kilibarda, CID, Podgorica
- GINO, Tellini. *Manzoni, la storia e il romanzo*, Salerno editrice, Roma
- JACOMUZZI, A. et al. (2013), *I Promessi sposi, nuova edizione integrale*, Società Editrice Internazionale, Torino
- MANZONI, Alessandro (2000). *Del romanzo storico e, in genere, de' componimenti misti di storia e d'invenzione*, Centro nazionale studi manzoniani, Milano
- MEJDANIJA, Mirza (2011). *Manzonijevi Zaručnici kao historijski roman = Manzoni's The Betrothed as s Historical Novel*. Pregled 52 (1): 71-82. <<http://www.pregled.unsa.ba/new/images/stories/arhiva/2011/Pregled-1-2011.pdf>>.
- NUNNARI, Tano, (2013). *Le fonti storiche dei Promessi sposi*. Casa del Manzoni, Milano

Internet izvori:

- Scott, Walter. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <<https://enciklopedija.hr/clanak/scott-walter>>. Pristupljeno 5.4.2024.